

LASTENTARHANOPETTAJA TUNNEKASVATTAJANA

Karita Jussila

Enni Sipponen

Minna Taipale

Opinnäytetyö, syksy 2017

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

Sosionomi (AMK) +

Lastentarhanopettajan virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Jussila, Karita; Sipponen, Enni & Taipale, Minna. Lastentarhanopettaja tunnekasvattajana. Helsinki, Syksy 2017. 69 sivua, 9 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaali alan koulutusohjelma. Sosionomi (AMK) + lastentarhanopettajan virkakelpoisuus.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia lastentarhanopettajien toteuttamaa tunnekasvatusta yhteistyöpäiväkodissa. Opinnäytetyössä havainnoitiin lastentarhanopettajien toimintaa ja 2–5-vuotiaiden lasten tunnekasvatustuokioita sekä haastateltiin tutkimukseen osallistuneita lastentarhanopettajia. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää lastentarhanopettajien ajatuksia päiväkodin tunnekasvatuksesta ja sen kehittämiskohdista.

Työn teoriaosuudessa käydään läpi 2–5-vuotiaan lapsen tunne-elämän kehitystä, sosiaalisia taitoja ja tunnetaitojen tukemista. Työssä kerrotaan lastentarhanopettajan toiminnan merkityksestä lapsen tunnetaitojen tukemisessa varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyössä korostuu kasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutus sekä lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa.

Opinnäytetyö oli kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tutkimus toteutettiin yhteistyössä erään Helsingin kaupungin päiväkodin kanssa. Tutkimusaineisto kerättiin keväällä 2017 havainnoimalla tunnekasvatustuokioita ja haastatteleamalla lastentarhanopettajia. Tutkimusaineisto on analysoitu laadullisella sisällön analyysillä.

Tulokset osoittavat, että tunnekasvatusta pidetään tärkeänä ja isona osana lastentarhanopettajan työnkuvaa ja yhteistyöpäiväkodin toimintaa. Tutkimustulokset osoittivat tunnekasvatuksen olevan päivittäistä, arjen vuorovaikutustilanteissa tapahtuvaa tunteiden tunnistamista ja sanoittamista. Kasvattajan läsnäolo ja tunteisiin eläytyminen lasten kanssa sekä kasvattajan vuorovaikutus suhteessa lapsiin nousivat haastatteluissa tärkeiksi asioiksi tunnekasvatuksen toteuttamisessa. Kasvatusyhteistyön tärkeys tunnekasvatuksen toteutuksessa korostui haastatteluissa. Tunnekasvatustuokioiden havainnoinneista tärkeimmiksi tuloksiksi nousivat käytetyt menetelmät, oppimisympäristön järjestäminen ja lastentarhanopettajien toiminta tuokioilla. Käytetyimpinä tunnekasvatuksen menetelminä tutkimuspäiväkodissa olivat sadut ja tunnekuvat.

Asiasanat: tunnekasvatus, varhaiskasvatus, lastentarhanopettaja, tunnetaidot, sosiaaliset taidot, tunne-elämä, vuorovaikutustaidot

ABSTRACT

Jussila, Karita, Sipponen, Enni and Taipale, Minna. Early Childhood Educator as an Educator of Emotions. 69 pages, 9 appendices. Language: Finnish. Autumn 2017. Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option in Social Services and Education. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of this thesis was to examine and describe in what ways early childhood educators' carried out the education of emotions in the cooperation preschool. The focus was on the early childhood educators' actions and on observing the planned group activities where children were given education about emotions. The early childhood educators were interviewed in our research. The aim of the research was to report the early childhood educators' thoughts about the education of emotions in their nursery school.

In the theory part of this thesis, were discussed 2 to 5-year-old children's emotional development, social skills and supporting emotional abilities. The focus is on telling about the impact of educators' actions in teaching about emotions in early childhood education. The interaction between the educators and the children and the children's' involvement in early childhood education is emphasized.

This thesis is qualitative by nature. The study was executed in cooperation with a preschool school in Helsinki. The research material was collected by observing the planned education of emotions and by the interviews of the early childhood educators. The research material was analyzed with qualitative measures.

The results are presented according to the themes that raised from our research. The results showed that educating children about emotions is seen as an important part of the work that early childhood educators do. The research showed that education of emotions happens on a daily basis in everyday interaction situations. The important thing was to tell children about different feelings and discuss them. Early childhood educators' good interaction skills raised as an important part of education of emotions.

Keywords: education of emotions, early childhood education, early childhood educator, emotional abilities, social skills, emotional life, interactions skills.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 VARHAISKASVATUSIKÄISEN LAPSEN TUNNE-ELÄMÄ	9
2.1 Tunteiden määrittely	9
2.2 Tunne-elämä ja sosiaalinen käyttäytyminen 2–5-vuotiailla lapsilla	10
2.3 Tunnetaidot	13
2.4 Temperamentin vaikutus itsetunnon ja minäkuvan kehittymiseen	14
3 TUNNEKASVATUS VARHAISKASVATUKSESSA	16
3.1 Tunnekasvatuksen määrittely	16
3.2 Lapsen vuorovaikutus kasvattajan ja vertaisten kanssa	17
3.3 Lapsilähtöisyys ja osallisuus	19
4 TUNNEKASVATUKSEN MENETELMIÄ	22
4.1 Tunnetaitojen opettelu leikin avulla	22
4.2 Sadut ja tarinat	23
4.3 Draamakasvatus	24
4.4 Taide- ja kulttuurilähtöiset menetelmät	25
5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	26
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	27
6.1 Kohderyhmä ja tutkimusympäristö	27
6.2 Tutkimusmenetelmät	29
6.3 Aineiston kerääminen	30
6.4 Aineiston analyysi	31
7 TUTKIMUKSEN TULOKSET	34
7.1 Vuorovaikutus tunnekasvatuksen näkökulmasta	34
7.1.1 Kasvattajan sensitiivisyys	35
7.1.2 Osallisuus ja lapsilähtöisyys	35

7.1.3 Kasvatusyhteistyö perheiden kanssa.....	36
7.2 Tunnekasvatuksen toteutuminen.....	36
7.2.1 Yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän tarpeiden huomioiminen.....	37
7.2.2 Lastentarhanopettajan pedagoginen vastuu	38
7.3 Tunnekasvatuksen menetelmät	39
7.3.1 Sadut ja kirjallisuus	39
7.3.2 Tunnekuvat	40
7.3.3 Draama ja taidelähtöiset menetelmät.....	41
7.3.4 Musiikki ja kehollisuus.....	41
7.4 Havainnot tunnekasvatustuokioista	42
7.5 Tunnekasvatuksen kehittäminen lastentarhanopettajien näkökulmasta..	43
8 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	45
8.1 Tunnekasvatus päiväkodin arjessa	45
8.2 Tunnekasvatuksen suunnittelu, toteutus ja arviointi	45
8.3 Ehdotuksia tunnekasvatuksen toteuttamiselle.....	46
9 POHDINTA	48
9.1 Opinnäytetyöprosessi.....	48
9.2 Ammatillinen kasvu	49
9.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	51
9.4 Jatkotutkimusaiheita	53
LÄHTEET.....	55
LIITE 1: Haastattelukysymykset.....	61
LIITE 2: Saatekirje päiväkodin lastentarhanopettajille.....	62
LIITE 3: Saatekirje lasten huoltajille	63
LIITE 4: Tunnekasvatuskertojen havainnointilomake.....	64
LIITE 5: Taulukko 4. Havainnot 16.3.2017 tunnekasvatustuokiosta.....	65
LIITE 6: Taulukko 5. Havainnot 17.3.2017 tunnekasvatustuokiosta.....	66

LIITE 7: Taulukko 6. Havainnot 20.3.2017 tunnekasvatustuokiosta.....	67
LIITE 8: Taulukko 7. Havainnot 21.3.2017 tunnekasvatustuokiosta.....	68
LIITE 9: Kysymyksiä tunnekasvatuksesta ja opinnäytetyön tuloksista päiväkodin henkilökunnalle	69

1 JOHDANTO

Sosionomin ja lastentarhanopettajan työtä voidaan nimittää tunnetyöksi. Sosiaali- ja kasvatustieteiden ammattilainen työskentelee jatkuvasti muuttuvissa olosuhteissa ja kohtaa työssään monenlaisia tunteita. Tunteiden hallinta ja niiden ymmärtäminen on tärkeää ammatillisuuden sekä ammatti-identiteetin kehittymisen näkökulmasta. Tunnetyö on myös osa lasten tunnekasvatusta, jossa lapsille opetetaan tunteiden nimeämistä, tunnistamista ja hallintaa. Tunnekasvattajana lastentarhanopettajan on pyrittävä toimimaan mallina lapsille tunteiden ilmaisussa ja niiden hallitsemisessa. (Antila 2015, 50–51.)

Tässä opinnäytetyössä tutkimme erään helsinkiläisen päiväkodin lastentarhanopettajien toteuttamaa tunnekasvatusta 2–5-vuotiaiden lasten ryhmissä. Opinnäytetyö on kvalitatiivinen tutkimus, jossa keräsimme tutkimusaineistoa lastentarhanopettajien haastattelujen ja tunnekasvatustuokioiden havainnointien kautta. Työssä käsitellään 2–5-vuotiaan lapsen tunne-elämää sekä varhaiskasvatuksessa annettavan tunnekasvatuksen merkitystä lapsen kehitykselle.

Pieni lapsi tarvitsee kasvattajalta emotionaalisesti läsnäolevaa vuorovaikutusta. Kasvattajan emotionaalinen läsnäolo edistää lapsen turvallista kiintymyssuhdetta ja lapsen sosiaalista kyvykkyyttä. Lapset havainnoivat aikuisen ilme- ja elekieltä tarkasti, koska aikuisen oikeanlaiset eleet rauhoittavat lasta. Sensitiivisyys on kykyä reagoida sopivalla tavalla sekä voimakkuudella lapsen aloitteisiin. Sensitiivinen aikuinen kykenee ilmaisemaan aitoja tunteita sekä antaa lapselle kokemuksen huomioiduksi tulemisesta. (Kanninen & Sigfrids 2012, 91–92.)

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia yhteistyöpäiväkotimme tunnekasvatusta ja tuoda näkyväksi erityisesti lastentarhanopettajien ajatuksia siitä. Opinnäytetyömme tutkimuksen tulokset antavat yhteistyöpäiväkotimme henkilökunnalle tietoa tunnekasvatuksesta, sen toteuttamisesta ja kehittämiskohdista.

Opinnäytetyössämme on ollut kolme tekijää, joista kaksi suorittaa sosionomi (AMK) tutkinnon lisäksi lastentarhanopettajan virkakelpoisuuden. Tämän takia halusimme painottaa työssämme lastentarhanopettajan roolia. Olemme kaikki kiinnostuneita tunnekasvatuksesta, koska koemme sen olevan tärkeä osa lasten, nuorten sekä perheiden kanssa työskentelyä. Erilaisten tunteiden ja reaktioiden tunnistaminen sekä ymmärtäminen ovat tärkeitä asioita ihmisten kanssa työskennellessä. Haluamme kehittyä sosiaalialan ammattilaisiksi ja lastentarhanopettajiksi, jotka ymmärtävät tunnekasvatuksen sekä tunnetaitojen merkityksen työssään.

2 VARHAISKASVATUSIKÄISEN LAPSEN TUNNE-ELÄMÄ

Pieni lapsi on elämänsä aikana kokenut jo paljon erilaisia tunteita esimerkiksi iloa, surua, harmitusta ja jännitystä. Elämönhallinnan kannalta olisi hyvä oppia tunteiden ilmaisua jo varhaisesta vaiheesta lähtien. (Cacciatore 2008, 10–11.) Lapsen tunne-elämän kehittymisen kannalta on tärkeää myös, että lapselle annetaan oikeus tunneilmaisuihin. Tunteista puhuminen ja niiden sanoittaminen auttavat lasta ymmärtämään sekä hallitsemaan omia reaktioita. Turvallisuudentunteen syntymisen kannalta lapsen on tärkeää kokea, että häntä ei hylätä voimakkaan tunnekuohun vallassa. (Sinkkonen 2012, 104–105.)

2.1 Tunteiden määrittely

Tunteet ovat olemassa ihmisen syntymästä lähtien. Jo vastasyntyneellä on tarve saada yhteys ympäristöönsä sekä viestiä muun muassa nälkää vanhemmilleen. Viestiminen tapahtuu erilaisten tunneilmaisujen avulla ja voidaan sanoa, että tunteet ovat lapsen ensimmäinen kieli. Tunneilmaisut ovat erittäin tärkeitä kiintymyssuhteen luomisen kannalta ja pienellä lapsella on tarve sekä valmius olla vuorovaikutuksessa aikuisten kanssa. (Nummenmaa 2010, 165–167.)

Tunteet ovat osa jokaisen ihmisen elämää, ne ohjaavat toimintaa sekä ajatuksia. Tunteet vaihtelevat ja voivat olla voimia kuluttavia tai voimia antavia. Tunteita ei voi jakaa hyviin tai huonoihin. Joskus negatiiviset tunteet suojaavat ihmistä ja auttavat toimimaan hyvinvoinnin kannalta järkevästi. Tunteiden ilmaiseminen on hyvinvoinnin kannalta tärkeää. (Opetushallitus 2013a.) Tunteet ovat mukana ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja ne vaikuttavat ihmissuhteisiin. Ihminen vaistoaa toisten tunteita itseään kohtaan ja välittää itse tunneviestejä toisille ihmisille. (Haapsalo, Kirkkopelto & Repo 2016, 16.) Tunteet virittävät mielen toimintaan, kohdistavat ajatuksia sekä mielikuvitusta ja herättävät muistoja. Sopeutuminen elämään ja persoonan kehittyminen pohjautuvat toistuviin tunnekokemuksiin, joita lapsi kohtaa. Tunteet ovat kommunikaatioita ihmisten välillä siitä, onko

jokin oikein tai väärin. Tunteiden kautta kommunikoiminen on luontaista ja tunteet ovat tarkoitettu havaittaviksi. (Barish 2009, 11–12.)

Tunteiden yksi perimmäisistä merkityksistä on ohjata toimintaa siten, että ihminen kokee olonsa hyvinvoivaksi. Tunteet ohjaavat tekemään asioita, jotka ovat mieluisia sekä tuottavat mielihyvää. Tunteet suojaavat meitä myös vaaroilta, kuten väkivallalta. Positiiviset tunnekokemukset ovat merkittävässä asemassa muun muassa oppimisessa. Ihminen yleensä muistaa paremmin asioita, joihin hänellä liittyy positiivisia tunteita. Tunteet toimivat myös tärkeässä roolissa sosiaalisten suhteiden luomisessa sekä moraalisten valintojen teossa. (Kokkonen 2010, 11–13.)

Tunteiden kehitys seuraa motoristen taitojen kehitystä. Tunteiden kehitys tapahtuu varhaisessa aivojen kehityksen vaiheessa ja tunteet ovatkin sen vuoksi tiettyllä tavalla alkeellisia. Imeväisikäisen lapsen tunteet ovat aluksi eriytymättömiä ja niitä voidaan kutsua perustunteiksi. Leikki-ikässä tunteet alkavat eriytyä ja kehittyvät siitä prosessinomaisiksi. (Vienola 2016, 170.)

2.2 Tunne-elämä ja sosiaalinen käyttäytyminen 2–5-vuotiailla lapsilla

Kaksivuotiaan lapsen kielelliset valmiudet kehittyvät nopeasti ja samaa aikaan hän alkaa alitajuisesti tiedostaa olevansa psyykkisesti erillinen henkilö. Kaksivuotiaana lapsi osoittaa mieltänsä uhmakkaasti ja hänellä on voimakas oma tahto. (Jalovaara 2006, 17.) Kaksivuotias lapsi tahtoo tehdä asiat omalla tavallaan ja hermostuu helposti, jos aikuinen ohjaa häntä. Tämän ikäisen lapsen on hankalaa totella aikuisen asettamia sääntöjä eikä hän pysty hallitsemaan itseään suuren kiukun edessä. Kaksivuotiaalla aggressio nousee pintaan, jos asiat ei mene hänen tahtonsa mukaisesti. Tämän ikäinen lapsi ei ymmärrä, että aikuisten säännöt ovat hänen etunsa mukaisia. Tässä kehitysvaiheessa lapsi toimii voimakkaasti tunteidensa perusteella, mikä näkyy esimerkiksi siten, että hän haluaa kaikki lelut itselleen eikä pysty jakamaan niitä. Kaksivuotias lapsi tarvitsee aikuista rauhoitukseen ja nähdäkseen, että voimakkaat tunteet laantuvat ajallaan. Aikuisen järjestyminen sekä puhe eivät välttämättä auta raivon puuskassa olevaa kaksivuotiasta ja

tällöin tarvitaan muita keinoja kuten lapsen sylissä pitäminen. (Cacciatore 2008, 55–57.)

Kaksivuotias lapsi alkaa yhä enemmän olla vuorovaikutuksessa muiden lasten kanssa. 2–3-vuotiaat lapset alkavat leikkiä yhdessä eli rinnakkaisleikki muuttuu interaktiiviseksi leikiksi. Kolmen vuoden iässä lapsi alkaa ymmärtää omaa rooliaan leikkitilanteissa. Lapsi pyrkii leikkimään sääntöjen mukaisesti ja alkaa ymmärtää muiden tunteita paremmin. Kolmevuotiaat tarvitsevat vielä paljon aikuisen apua sääntöjen ylläpitämisessä ja toiminnan sujumuuden takaamisessa. (Keltikangas-Järvinen 2012, 152.)

Neljävuotiaana lapsi on vuorovaikutuksessa puhumalla ja tiedostaa olevansa aktiivinen toimija ihmissuhteissa. Tässä kehitysvaiheessa lapsi kykenee käyttämään monimuotoisempia keinoja tunteidensa ilmaisussa. Tämän ikäinen lapsi käyttää hyväkseen vilkasta mielikuvitusta sekä ajatusmaailmaa erilaisten asioiden läpikäymisessä. Neljävuotias on innokas oppimaan ja ymmärtämään uusia asioita. Aikuinen pystyy keskustelemaan neljävuotiaan lapsen kanssa hänen tunteistaan ja vaikeitakin tunteita pystytään käsittelemään. Neljävuotias tarvitsee positiivista vahvistusta aikuiselta sekä pyrkii saamaan paljon huomiota. (Cacciatore 2008, 60–61.)

Viisivuotias lapsi omaa rikkaan mielikuvituksen ja kaipaa aikuisen huomioita sekä hyväksyvää palautetta. Viisivuotiaana lapsen minäkuva kehittyy kovaa vauhtia ja hän tarvitsee aikuisen vahvistusta, mutta alkaa kaivata enemmän myös vertaisten hyväksyntää. Ystävyys-suhteiden merkitys on viisivuotiaalle suuri, vaikka ne eivät aina suju ongelmitta. Tässä iässä ja kehitysvaiheessa lapsi kaipaa opastusta ystävyys-suhteiden toimivuuteen. (Cacciatore 2008, 65–66.) Viisivuotiaana lapsi alkaa pystyä olla sosiaalisessa vuorovaikutuksessa muiden lasten kanssa myös siten, että hän keksii itse ratkaisuja ristiriitatilanteisiin. Tilanteet riippuvat tietysti lasten yksilöllisestä kehityksestä ja siitä, kuinka monta lasta on yhtäaikaaisesti vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. (Keltikangas-Järvinen 2012, 153.)

2–5-vuotiaat lapset ilmaisevat ja ymmärtävät tunteitaan eri tavoin. Kaksivuotias alkaa ymmärtämään, että muillakin on tunteita ja viisivuotias kykenee asettumaan toisen asemaan sekä ymmärtää, miksi kaveri on surullinen tai iloinen. Lapset ymmärtävät varhaisessa vaiheessa, että kasvojen ilmeillä voi viestiä erilaisia tunnetiloja. Vuorovaikutuksen kautta lapsi oppii ymmärtämään, miten toimia eri tilanteissa ja miltä muista ihmisistä tuntuu. Eri tunnetilat auttavat myös lasta selviämään hankalistakin vuorovaikutustilanteista, esimerkiksi vihanhallinnassa lasta auttavat häpeän sekä syyllisyyden tunteet. (Kokkonen 2010, 83.)

Lapsen tunne-elämän kehitys on merkittävä asia oppimisen kannalta ja pelko heikentää oppimiskykyä. Siteen luominen tunnetasolla tärkeisiin aikuisiin on edellytys sille, että lapsi pystyy olemaan sosiaalisessa kanssakäymisessä myös muiden ihmisten kanssa. Turvallisen kiintymyssuhteen luominen käynnistää lapsen minäkäsityksen syntymisen. Lapsen minäkäsitys mahdollistaa tunteiden säätelyn sekä itsensä kontrolloimisen. (Keltikangas-Järvinen 2012, 26–27.) Vahvan kiintymyssuhteen luominen turvalliseen aikuiseen antaa lapselle valmiudet tasapainoisen tunne-elämän muotoutumiseen. Kiintymyssuhteen muotoutuminen vaikuttaa sosiaalisten suhteiden luomiseen sekä käyttäytymiseen myöhemmällä iällä. (Puolimatka 2011, 297.)

Sosiaalinen käyttäytyminen lähtee kehittymään siten, että lapsi ymmärtää sekä tunnistaa muiden ihmisten tunneilmaisuja. Sosiaalisen vuorovaikutuksen yksi tärkeimmistä signaaleista on katsekontakti. (Nummenmaa 2010, 169–171.) Sosiaalinen henkilö viihtyy ihmisten keskuudessa. Sosiaalisuus on temperamenttipiirre ja sosiaalinen ihminen haluaa, että muut pitävät hänestä. Pienelle lapselle sosiaalisuus on hyvä ominaisuus, koska ympäristö suhtautuu sosiaaliseen lapseen positiivisesti. Sosiaalinen lapsi saa usein positiivista palautetta sekä ihastelua. Sosiaalinen lapsi haluaa ottaa kontaktia ympärillä oleviin ihmisiin ja löytää itselleen nopeasti leikkikavereita. Lapsen sosiaalisuus ei kuitenkaan tarkoita, että lapsi osaisi selviytyä paremmin tai osaisi paremmat sosiaaliset taidot. Kasvatuksen keinoin pystytään tukemaan jokaisen lapsen yksilöllisiä tarpeita sosiaalisen käytöksen näkökulmasta. (Keltikangas-Järvinen 2010.b, 37–38.)

2.3 Tunnetaidot

Tunnetaidoiksi kutsutaan taitoja tunnistaa, säädellä, ilmaista ja sanoittaa tunteita. Tunnetaidot ovat osa päivittäistä elämää ja ihminen käyttää niitä sekä tietoisesti että vaistomaisesti. Ne ovat myös osa sosiaalista käyttäytymistä ja ihmissuhdetaitoja, sillä ihminen käyttää tunnetaitoja kohdatessaan toisen ihmisen. Ihmisen tunnetaitoihin sisältyy kyky ottaa toiset ihmiset huomioon, sekä kyky tuntea empatiaa toisia kohtaan. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 12–16.) Lapsen kyky ymmärtää omia tunteitaan ja ilmaista niitä omaan kehitystasoonsa sopivalla tavalla on edellytys sille, että sosiaaliset taidot kehittyvät. Lapsen empatiakyky tarkoittaa taitoa tehdä havaintoja toisten tunteista, ajatuksista sekä ennakoida ja tunnistaa oman toimintansa seuraamuksia. (Nurmi ym. 2009, 54.) Lapsi tarvitsee tukea tunneilmaisuun pystyäkseen jäsentämään ja tunnistamaan eri tunteita. Tunnetaitojen opettelussa tarvitaan vastavuoroisuutta aikuisen kanssa, jotta tunteet saadaan sanoitetuksi. (Peltonen & Kullberg-Piilola 2005, 18–19.)

Tunnetaitojen opetus on tärkeää, koska se tukee lapsen kokonaisvaltaista kehitystä sekä sosiaalisten suhteiden syntymistä. Heikot tunnetaidot vaikuttavat sosiaaliseen kanssakäymiseen ja vaikeuttavat muun muassa ryhmäytymistä. Tunnetaitoja voi kuitenkin opetella ja aikuisen tuki tunnetaitojen harjoittelussa on tärkeää. Tunteita voidaan opetella nimeämällä eri tunteita ja miettiä syitä eri tunteiden syntymiselle. Lasta voidaan kannustaa kertomaan tunteen voimakkuudesta ja myös arvioimaan muiden ihmisten tunteita. Tunnetaitojen harjoitteluun on monia menetelmiä, mutta tärkeää olisi huomioida lasten yksilölliset tarpeet ja siten valita oikeat menetelmät. (Opetushallitus 2013.b.)

Tunteita sanottaessa aikuinen antaa lapsen kokemalle tunteelle nimen. Tunteiden sanoittaminen opettaa lasta tunnistamaan omia tunteitaan ja jäsentämään niitä. Lapsi oppii tunnistamaan tunteitaan pikkuhiljaa ja aikuisen tehtävä on tukea lasta tunteiden tunnistamisessa. Aikuisen tulee vastavuoroisesti reagoida omilla tunteillaan lapsen tunteisiin. Aikuinen osoittaa eleillään ja sanoillaan lapselle tunnustavansa hänen tunteensa ja nimeää ne. Lapsi alkaa kokea tunteensa normaaleiksi huomattessaan, että aikuinenkin kokee samoja tunteita. (Kullberg-Piilola 2005, 19.)

Tunnetaitojen opettelun lähtökohtana tulisikin olla tunnerehellisyys. Tunnerehellisyys tarkoittaa, että aikuisen tulee ilmaista lapselle avoimesti omat tunteensa, kuitenkin hallitsemalla tunnereaktion. Kasvattajan on tärkeää kyetä hallitsemaan omia tunteitaan, sillä lapsi oppii tunteiden hallintaa, mallintamalla aikuisen toimintaa. (Haapsalo, Kirkkopelto & Repo 2016, 17.)

Tunteiden säätelyä tapahtuu jatkuvasti. Ihminen pystyy säätelemään tunteita, tunteiden kokemista, tunnekokemusten voimakkuutta sekä tunteiden ilmaisua. (Nummenmaa 2010, 152–153.) Lapset ilmaisevat tunteitaan monesti voimakkaasti, koska heillä ei ole vielä taitoa säädellä niitä. Aikuiset saattavat kokea lasten tunteiden käsittelyn ja selvittelyn raskaana. Aikuinen saattaa tuntea olevansa voimaton lapsen tunnekuohun edessä. Tärkeää kuitenkin on, että aikuinen auttaa lasta selviämään erilaisista tunnekuohuista sekä auttaa lasta ymmärtämään erilaisia tunteita sanoittamalla niitä. (Marjamäki, Kosonen, Törrönen & Hannukkala 2015, 55.)

2.4 Temperamentin vaikutus itsetunnon ja minäkuvan kehittymiseen

Temperamentti on synnynnäinen sekä yksilöllinen ominaisuus jokaisessa ihmisessä. Se kuvaa yksilön käyttäytymistä ja tapaa reagoida erilaisissa tilanteissa. Temperamenttiin sisältyy erilaisia temperamentti-omaisuuksia. Ne ovat synnynnäisiä taipumuksia tai valmiuksia, joista persoonallisuus muokkaantuu. Persoonallisuuden kehitykseen vaikuttavat lapsena saatu kasvatus, yhteisön odotukset ja normit sekä kasvuympäristö. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 38–39.)

Erilaiset temperamenttityypit voi jakaa kolmeen ryhmään, jotka ovat haastava, helposti hoidettava ja hitaasti lämpiävä (Kanninen & Sigfrids 2012, 41). Temperamentin piirteitä ovat esimerkiksi aktiivisuus, rohkeus, rauhallisuus, ärtyneisyys, ujous ja uteliaisuus. Erilaisen temperamentin omaavat lapset reagoivat eri tavoin saamaansa kasvatukseen, vaikka kasvatustyyli olisi täysin sama. Kasvatuksen avulla voidaan kuitenkin muokata lapsen synnynnäistä temperamenttia, esimerkiksi ujoa ja syrjäänvetäytyvää lasta tuetaan kaverisuhteiden muodostamisessa.

(Keltikangas-Järvinen 2000, 71–72.) Lapsen temperamentilla on usein vaikutusta siihen, miten häntä kasvatetaan. Esimerkiksi temperamentiltaan vilkas lapsi voi kuulla vain kieltoja eikä saa positiivista vahvistusta tekemisistään. Temperamenttierot vaikuttavat siihen millaista palautetta lapsi saa kasvattajalta ja tällä palautteella on suuri merkitys lapsen minäkuvan sekä itsetunnon muodostumisen kannalta. (Keltikangas-Järvinen 2010.b, 31.)

Ihmisen käsitystä itsestään kutsutaan minäkuvaksi. Minäkuva kehittyy vuorovaikutuksessa ympäristön ja yksilölle tärkeiden ihmisten kanssa. Minäkuva ohjaa ihmisen toimintaa, pitää psyykkisesti tasapainossa ja antaa merkityksen kaikelle kokemallemme. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 42.) Minäkuva kertoo sen, millaiseksi ihminen itsensä mieltää, esimerkiksi millaisena näkee oman luonteensa ja mitä arvoja pitää tärkeinä. Minäkuva on objektiivinen ja realistinen näkemys, koska se rakentuu pääasiassa ulkoa saadun palautteen varaan. Itsetunto on puolestaan subjektiivinen mittari siitä, kokeeko ihminen itsensä hyväksi vai huonoksi. Itsetunto on osa minäkuvaa ja persoonallisuutta. Itsetunnolla on vaikutusta ihmisen olemukseen, ajatuksiin ja toimintaan sekä siihen, miten muut ihmiset häntä ymmärtävät ja häneen suhtautuvat. Hyvän itsetunnon omaava ihminen tiedostaa omat vahvuutensa ja heikkoutensa ja arvostaa itseään sellaisena kuin hän on. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 43–44.) Oman elämän arvokkuuden ja ainutkertaisuuden käsittäminen ovat itsetunnon keskeisiä asioita (Keltikangas-Järvinen 2000, 101–104). Lapsen itsetunnon perusta on annettu hoidossa ja huolenpidossa. Itsetunto kehittyy lapsella hyväksymisen kokemusten myötä. Lapsen itsetunnon kehittymisen kannalta merkittävää on siis tulla hyväksytyksi sellaisena kuin on. (Keltikangas-Järvinen 2000, 123.)

3 TUNNEKASVATUS VARHAISKASVATUKSESSA

Lapsen oikeus varhaiskasvatukseen ja varhaiskasvatuksen tavoitteet määritellään varhaiskasvatuslaissa. Varhaiskasvatuslaki velvoittaa varhaiskasvatuksen olevan suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa. Toiminnassa kasvatusta, opetus ja hoito muodostavat yhteisen kokonaisuuden, jossa painottuu pedagogiikka. Pedagogiikalla tarkoitetaan kasvatustieteellisesti perusteltua, ammatillisesti johdettua, suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa, jossa toteutuvat lapsen hyvinvointi sekä oppiminen. Pedagogiikka näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, erilaisissa oppimisympäristöissä ja kasvatuksen, opetuksen sekä hoidon kokonaisuudessa. Pedagogiikan painottuminen edellyttää vahvaa pedagogista osaamista sekä henkilöstön yhteistä ymmärrystä siitä, miten lapsen oppimista ja hyvinvointia voidaan edistää parhain mahdollisin keinoin. (Opetushallitus 2016, 8.) Laadukkaan varhaiskasvatuksen myötä lapselle rakentuu mielekkään toiminnan kokemuksia yhdessä ikätovereiden ja osaavan varhaiskasvatustahon kanssa. Laadukas varhaiskasvatus toimii parhaiten yhdessä lapsen vanhempien kanssa, lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen tukemiseksi. (Karila, Kosonen & Järvenkallas 2017, 14.)

3.1 Tunnekasvatuksen määrittely

Varhaiskasvatuslaissa on määritelty yhdeksi varhaiskasvatuksen tavoitteeksi tukea ja kehittää lapsen vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoja sekä mahdollistaa lapsen osallisuus ja vaikuttaminen häntä itseään koskeviin asioihin (Varhaiskasvatuslaki 2015/580). Varhaiskasvatuslain sisältö ja tavoitteet ovat linjassa tunnekasvatuksen tavoitteiden kanssa, sillä tunnekasvatuksen tärkeimmät tavoitteet ovat lapsen tasapainoisen kasvun takaaminen, itseluottamuksen lisääminen ja ihmissuhteiden edistäminen. Tunnekasvatus on lapsilähtöistä ja lapsen osallisuus on tärkeää. Aiheet tunnekasvatukseen nousevat lasten tunteista, elämäntilanteista, kiinnostuksen kohteista sekä ajatuksista. (Lajunen, Andell & Ylenius-Lehtonen 2015, 11–12 & 18.) Kasvattajan tehtävänä on elää lapsen kanssa tunteita läpi ja auttaa häntä löytämään sanat tunteiden ilmaisemiseen. Tämä mahdollistaa sen,

että lapsi oppii jäsentämään tunteitaan ja pystyy erittelemään niitä. On tärkeää, että lapsi oppii tiedostamaan ja ilmaisemaan tunteitaan, jotta hän pystyy käyttämään tunteita apuna selvittääkseen erilaisista tilanteista. (Puolimatka 2011, 313–314.)

Tunnekasvatuksessa sovelletaan erilaisia keinoja, lapset yksilöllisesti huomioiden. Samat tunnekasvatuksen keinot eivät ole yhtä toimivia ja riittäviä kaikkien lasten kohdalla. Lapsille tulee kertoa esimerkiksi miksi on väärin lyödä ja tönä muiden. Joillekin lapsille tämä keino on oikea ja riittävä, mutta on myös lapsia, jotka joutuvat sanallisesta selityksestä huolimatta konfliktiin kerta toisensa jälkeen. Tällöin taustalla voi olla vaikeutta ottaa vastaan kielellisiä viestejä tai muita haasteita lapsen elämässä. Nämä tilanteet pitää pyrkiä konkretisoimaan lapselle eri menetelmien avulla. (Vienola 2016, 171.)

3.2 Lapsen vuorovaikutus kasvattajan ja vertaisten kanssa

Varhaiskasvattajat tapaavat paljon lapsia, joilla on erilaisia synnynnäisiä temperamentti-omaisuuksia. Ujon lapsen kanssa toimiessa kasvattajan tulee olla empaattinen ja ymmärtää, että kyseisellä lapsella kestää kauemmin päästä toimintaan mukaan. Kasvattajalla on myös usein ryhmässä äänekkäitä sekä vilkkaita lapsia, joita tulisi huomioida tarpeenmukaisesti. Kasvattajan pitäisi pystyä toimimaan rauhallisesti ja läsnäolevasti, jotta vuorovaikutus säilyisi hyvänä. (Cacciatore, Riihonen & Tuukkanen 2013, 33–36.) Kasvattajat saattavat työuransa aikana kohdata lapsia, jotka aiheuttavat ärsytystä tai jopa vastenmielisiä tunteita heissä itsessään. Tällaisissa tilanteissa kasvattajan olisi tärkeää miettiä tarkasti, että mikä kyseisessä lapsessa on hänen mielestään ärsyttävää ja miksi herättää sellaisen tunnereaktion. Kasvattajan pitäisi pystyä näkemään, että jokaisessa lapsessa on omat hyvät puolensa ja tiedostaa, että vika ei ole lapsessa. Aktiivinen omien tunteiden työstäminen ja työkokemuksen mukana tuoma viisaus auttaa kasvattajaa luomaan vuorovaikutussuhteen myös niihin lapsiin, jotka ovat saattaneet aluksi ärsyttää. (Riihonen 2013, 42.) Väestöliitto toteutti vuonna 2012 tutkimuksen, jossa tutkittiin ammattikasvattajien tunteita ja kokemuksia varhaiskasvatuksen

parissa työskentelystä. Tutkimukseen osallistui yli 200 työntekijää ympäri Suomea ja kolme neljäsosaa vastaajista oli päteviä lastentarhanopettajia. Tutkimus painotti erityisesti kielteisiä työhön liittyviä tunteita, koska tutkimuksessa haluttiin saada kokonaisvaltainen kuva varhaiskasvatuksen arjesta. Yhtenä tutkimuskohdanna oli varhaiskasvattajan kyky toimia rakentavasti voimakkaita tunnelatauksia herättävissä tilanteissa. Melkein puolet kyselyyn vastanneista antoi vastaukseksi kouluarvosana-asteikoilla numeron 8 ja joka kolmas vastaaja arvosanan 9. Varhaiskasvattajat kokivat tilanteen siis suhteellisen hyväksi. (Rotkirch 2013, 6–11.)

Tunteiden hallinta on ajoittain lapselle hankalaa. Positiivisia tunteita pystytään hallitsemaan usein helpommin kuin negatiivisia tunteita. Negatiivisten tunteiden, kuten kiukun, vihan, pelon tai kateuden hallitseminen voi tuottaa ongelmia. (Viola 2016, 170–171.) Tunteiden säätelyn opettaminen ei ole helppo tehtävä. Kasvattajan pitäisi pystyä näyttämään lapselle omalla rauhallisella toiminnallaan, että voimakkaat negatiiviset tunteet laantuvat ajallaan. Kasvattajan tehtävä on tukea lasta erilaisissa haastavissa tilanteissa ja auttaa selviämään niistä. (Cacciatore 2008, 17.) Tämän vuoksi onkin tärkeää, että kasvattaja tiedostaa omat tunteensa ja hallitsee niitä. Omien tunteiden tiedostaminen koostuu kolmesta eri tunneälytaidon piirteestä, jotka ovat emotionaalinen itsetietoisuus, hyvä itsetuntemus sekä itseluottamus. Nämä taidot auttavat käsittelemään ja hallitsemaan tunnereaktioita. (Virtanen 2015, 43–44.)

Lapsen kiinnostuksen herättäminen vaatii aikuiselta kiinnostusta lapsen aloitteisiin. Kasvattajan innostunut sekä kiinnostunut asenne on paras tapa tutustua lapseen ja saada lapsi innostumaan toiminnasta. (Barish 2009, 17.) Jos kasvattaja ei reagoi lapsen tunteisiin, lapsi ei tule tietoiseksi tunteistaan eikä saa niille vastakaikua. Tämä estää tunteiden syventymisen ja kehittymisen. Kasvattaja voi tukea lapsen tunne-elämän kehittymistä olemalla kosketuksissa omiin tunteisiin, sillä lapsi oppii tunnistamaan vain ne tunteet, joita aikuiset peilaavat omissa tunteissaan. (Puolimatka 2011, 312–313.) Lapsen ja kasvattajan hyvän suhteen syntyminen edellyttää kasvattajalta monia asioita. Kasvattajan tulee olla saatavilla psyykkisesti ja fyysisesti sekä vastata lapsen aloitteisiin. Turvallinen kiintymyssuhde edistää lapsen sosiaalisten valmiuksien kehittymistä ja antaa pohjan mui-

den kiintymyssuhteiden kehittymiselle. Jos kasvatuksesta vastaavat henkilöt eivät vastaa lapsen tunteisiin, jää suuri osa lapsen tunteista tiedostamattomiksi ja kehittymättömiksi. (Puolimatka 2011, 296–297.) Lapsi kaipaa kasvattajalta myönteistä vuorovaikutusta sekä onnistumisen kokemuksia. Kasvattaja pystyy omalla toiminnallaan vaikuttamaan lapsen itsetunnon kohoamiseen ja samalla opettaa lapselle hyviä vuorovaikutustaitoja. Lapsen ja kasvattajan välisessä vuorovaikutuksessa pystyy hyödyntämään myös huumorin keinoja, mutta se vaatii sensitiivisyyttä, jotta lapsi ei koe olevansa pilkan kohteena. (Cantell 2010, 19.)

Varhaiskasvatuksessa tulisi myös vahvistaa yhä enemmän lasten välistä vuorovaikutusta. Vertaisvuorovaikutusta- ja oppimista tulisi hyödyntää lasten omaehtoisuuden toiminnan lisäksi myös tilanteissa, joissa lapset ovat kokoontuneet yhteen, esimerkiksi toimintatuokioilla. Kasvattajan tulisi ohjata lapsia keskustelemaan pareittain ja pienissä ryhmissä. Yhteisöllinen oppiminen vahvistaa lasten sosiaalisia taitoja sekä vuorovaikutustaitoja. Lapset toimivat mallina toisilleen ja ovat tasa-arvoisesti ja vastavuoroisesti toistensa opettajia. Tämä tukee sosiaalisuutta, ryhmäjäsenyyttä ja siten myös yhteenkuuluvuutta. (Hermanfors & Eskelinen 2016, 72.)

3.3 Lapsilähtöisyys ja osallisuus

Varhaiskasvatustyön perustana on lapsilähtöinen toiminta. Toimiakseen lapsilähtöisesti kasvattajalla tulee olla herkkyyttä kohdata lapsi ja hänen yksilölliset tarpeensa. Tämä edellyttää kasvattajalta ymmärrystä lapsen kasvusta ja kehittymisen tarpeista sekä lapselle merkityksellisistä kokemuksista. Kasvattajalta edellytetään myös taitoa hyödyntää keräämiään tietoja kasvatuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Kasvattaja toimii lapsilähtöisesti kunnioittamalla lapsen ainutlaatuisuutta, tunteita, ajatuksia, vahvuuksia sekä kehittämistarpeita. Lapsilähtöinen työskentelytapa varhaiskasvatuksessa painottaa tutkimista, oppimista ja itse tekemistä, opettamisen sijasta. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 34–35.)

Lapsen osallisuus voidaan nähdä lapsen omana kokemuksena merkityksellisestä tilanteesta tai kohtaamisesta, joten ei voida esimerkiksi olettaa, että pelkkä toimintaan osallistuminen toisi osallisuuden kokemuksen. (Leinonen 2014, 18). Osallisuudesta puhuttaessa keskeistä on lapsen oma kokemus ja tunne osallisuudesta. Lapsen osallisuudessa on kyse siitä, että lapselle annetaan mahdollisuus vaikuttaa asioihin. Lapsuuden merkitystä tärkeänä elämänvaiheena on nykyisin korostettu ja siksi lasten osallisuutta korostetaan varhaiskasvatuksessa. Lapsen osallisuudessa tärkeimpiä tavoitteita ovat yhteisöllisyyden tunteen korostaminen, lasten elämönhallinnan tukeminen, lasten mielekkäiden valintojen mahdollistaminen sekä vastuunkannon opettaminen. Kasvattajan vastuu osallisuuden toteuttamisessa on suuri ja kasvattajien pitäisi osata huomioida jokaisen lapsen yksilöllisyys sekä vastata lapsen aloitteisiin. (Järvinen & Mikkola 2015, 13–15.) Kasvatustyyli on muuttunut siitä, mitä se aikaisemmin on ollut. Nykyisin korostetaan lapsen päätöksentekoa sekä yksilöllisyyttä (Cacciatore, Riihonen & Tuukkanen 2013, 23).

Osallisuuden kautta kehittyä lapsen ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuista ja valintojen seurauksista. Lapsen osallisuutta vahvistavat lapsen sensitiivinen kohtaaminen, sekä myönteiset kokemukset kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lapsen itseluottamus kasvaa, sosiaaliset taidot kehittyvät ja lapsen käsitys itsestä kehittyä. (Opetushallitus 2016, 24.) Kasvattajilla on monia keinoja saada erilaisia lapsia osallistumaan toimintaan. Opettajajohtoinen toiminta on osa varhaiskasvatusta, mutta nykyisin pyrkimyksenä on saada myös lapset aktiivisiksi toimijoiksi eri tilanteissa. Varhaiskasvatuksessa osallistavat menetelmät antavat lastentarhanopettajalle mahdollisuuden havainnoida sekä tukea koko ryhmän lapsia. (Cantell 2010, 71–73.)

Osallisuus voidaan jäsentää kahteen ulottuvuuteen. Vastakkaisissa ääripäissä ovat henkilökohtaisen tason asiat ja laajemman yhteisön yhteiset asiat. Henkilökohtaisella tasolla tarkoitetaan, että lapsi voi olla mukana suunnittelemassa ja päättämässä itseään koskevista asioista, esimerkiksi pukeutumisestaan, omista leikeistään ja tavaroistaan. Vastaavasti laajemman yhteisön asioissa osallisuus

voi koskea esimerkiksi yhteisten leikkien ja leikkipaikkojen tai muiden lapsille ominaisten toimintojen suunnittelua ja järjestämistä. Päivähoidossa lapset voivat osallistua muun muassa yhteisten sääntöjen sopimiseen, ympäristön parantamisen suunnitteluun, tavaroiden hankkimiseen yhteiseen käyttöön sekä yhteisten projektien suunnitteluun ja toteuttamiseen. (Turja 2011, 28.) Osallisuuden pedagogiikka nähdään kasvatuksesta tietoisena ja tavoitteellisena toimintana, jossa on kyse vuorovaikutuksesta, lapsilähtöisyydestä sekä aikuisjohtoisuudesta. Keskeistä kasvattajan toiminnalle on tarttua arjen mahdollisuuksiin ja lasten aloitteisiin. Tämä vaatii kasvattajalta tavoitteellisuutta, havainnointia ja sensitiivisyyttä. (Kataja 2014, 56–72.) Lasten aloitteiden toteuttaminen ohjaa lasta vähitellen kasvavaan vastuun jakamiseen siten, että vastuu säilyy kasvattajalla. Lasten osallisuuden vahvistaminen lisää toimintojen mielekkyyttä sekä vahvistaa kehittymistä ja oppimista. (Kettukangas & Härkönen 2014, 111–112.)

4 TUNNEKASVATUKSEN MENETELMIÄ

Tunnekasvatus on arjessa esiintyvää jokapäiväistä tietoista toimintaa, jota voidaan toteuttaa eri menetelmien avulla. Tunnekasvatuksessa käytettäviä menetelmiä ovat muun muassa sadut, kirjallisuus, musiikki, draama, taide, tunnekuvat ja kehollisuus. Nämä edellä mainitut menetelmät ovat yleisimpiä tunnekasvatuksessa käytettäviä menetelmiä, jonka vuoksi valitsimme ne syvemmän tarkastelun kohteeksi. Tunnekasvatuksessa menetelmiä on paljon ja niitä pystyy hyödyntämään jokaisen lapsen kohdalla yksilöllisesti sekä koko lapsiryhmän edun mukaisesti.

Luovat ja elämykselliset vuorovaikutuksen menetelmät sekä välineet toimivat eleiden, ilmeiden ja puhuttujen sanojen tukena. Kommunikoiminen ja asioiden ilmaiseminen sanoin sekä puheen avulla ei ole aina mahdollista tai mielekkäintä. Itsensä ilmaiseminen tekemisen avulla on hyvä väline saada esille omia ajatuksia, sillä yhdessä tekeminen ja kokeminen voi olla tuottavampaa, kuin yhdessä puhuminen. (Vilen, Leppämäki & Ekström 2002, 218.)

4.1 Tunnetaitojen opettelu leikin avulla

Leikki on lapsen tapa tutustua ympäristöön ja oppia uusia asioita sekä jakaa kokemuksia toisten kanssa. Leikkiessä lapsi harjoittelee olemista yhteistoiminnossa toisten kanssa, luomaan ystävyys-suhteita ja tarkastelemaan asioita muiden yksilöiden näkökulmasta. Kyky ymmärtää ja havaita muiden tunteita on edellytyksenä lasten leikille. (Nurmi ym. 2009, 62.) Empatian, tunteiden säätelyn ja ongelmanratkaisu keinojen harjoittamisen on tutkittu hyödyttävän kaikkia lapsia. Leikki antaa lapselle mahdollisuuden harjoitella eri rooleja ja antaa lapsille yhteisen tavon puhua tunteista. (Kanninen & Sigfrids 2012, 180.) Leikin merkittävimpänä piirteenä nähdään lapsen aktiivinen osallistuminen. Tällaisen leikin avulla lapsi oppii, kasvaa, harjaannuttaa ja kokeilee uusia taitoja. (Hiitola 2000, 28.)

Leikillä on oma paikka päiväkodin arjessa, sillä se liittyy olennaisena osana lapsen kehitykseen. Lasten välisiä vuorovaikutustilanteita leikissä voidaan muokata ja tukea suunnittelemalla leikkejä ja toimintoja sekä huomioida käytettävät materiaalit. (Kanninen & Sigfrids 2012, 184–185.) Kasvattajan läsnäolo, havainnointi ja lasten osallisuus leikki-ilanteissa ovat leikkiä edistäviä tekijöitä (Turunen 2016, 21). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa lapsen leikki nähdään kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin perustana. Päiväkodin ryhmämuotoinen leikkiminen mahdollistaa lapsen tunteiden säätelyn opettelemisen, toisten ihmisten huomioimisen sekä erilaisten näkökulmien ymmärtämisen. Leikki vahvistaa myönteistä tunneilmastoa ja lisää yhteisöllisyyttä (Turunen 2016, 4). Leikkimällä lapsi tutkii ympäröivää maailmaa ja jäsentää sitä olemalla siinä aktiivinen toimija. Leikki antaa lapselle mahdollisuuden käsitellä vaikeita asioita. Leikki on turvallinen tapa kokeilla, tunnistaa ja kokea erilaisia tunteita. (Opetushallitus 2016, 38–39.) Leikki suojaa sekä vahvistaa lapsen mielenterveyttä (Paalasmaa 2011, 18).

4.2 Sadut ja tarinat

Mielikuvituksen tukeminen sekä vahvistaminen ovat tärkeitä asioita tunnekasvatuksen näkökulmasta. Rikas mielikuvitus auttaa lasta ymmärtämään toisten tunteita paremmin. Sadut ja tarinat saavat lapsen mielikuvituksen liikkeelle sekä luovat sisäisiä mielikuvia. Lapselle syntyneet mielikuvat herättävät hänessä empatiaa. Sadut opettavat lapselle tunteiden käsittelyä sekä käsityksen oikeasta ja väärästä. (Paalasmaa 2011, 17.)

Päiväkodit ovat mainio paikka satujen käytölle, sillä toimintaa voidaan suunnitella lasten kehitysvaiheiden ja tarpeiden mukaan. Mitä pienempien lasten ryhmästä on kyse, sitä enemmän painottuu sadun selkeys sekä kuvien esteettisyys. (Mäki & Arvola, 2009 osa 2, 53.) Satujen kerronta rikastuttaa ja vahvistaa lapsen mielikuvitusta. Lapsen kuunnellessa kertomusta, kuulohavainto muuttuu näköhavainnoiksi, eli sisäiseksi näkemiseksi. Satujen avulla lapsi voi turvallisesti kokea erilaisia tunteita, niin ilosta suruun kuin turvattomuudesta hyvään oloon. Satu on oivallinen menetelmä kaikessa monipuolisuudessaan. Sadut kasvattavat ja viihdyttävät lasta sekä kehittävät lapsen mielikuvitusta ja kieltä. (Helenius, Jäälinoja,

Sormunen 2000, 30–31.) Satujen ja tarinoiden kerronta sekä ääneen lukeminen ovat lapsen kehityksen kannalta merkittäviä asioita. Satujen toisto sekä tarkastelu eri näkökulmista taas auttavat lasta sisäistämään sadun merkityksen. (Helelius ym. 2000, 112.)

Satujen tarinat antavat lapselle haasteita, joita lapsi tarvitsee kasvaakseen ja kehittyäkseen. Sadut eivät kerro suoraan todellisesta elämästä, mutta ne auttavat lasta ymmärtämään todellisuutta. Saduissa käsitellään laajasti erilaisia tilanteita ja tapahtumia, joita useimmat ihmiset tulevat elämässään kohtaamaan. (Mäki & Arvola, 2009 osa 1, 22.)

4.3 Draamakasvatus

Tärkeänä osana lapsen sosiaalisia taitoja on kyky kertoa omista tunteistaan sekä oppia huomioimaan toisten tunteita. Lapsen asettuminen toisen asemaan kehittää hänen kykyä ymmärtää ja tulkita tunteita. (Webster-Stratton 2011, 255.) Draamakasvatus tarkoittaa kaikkia draaman ja teatterin eri toimintamuotoja varhaiskasvatusikäisillä lapsilla. Draaman käyttö varhaiskasvatuksessa yhdistää leikin ja kasvatuksen teatterin keinoin. Draamakasvatuksen tavoitteena on, että lapsi oppisi asioita itsestään sekä ryhmän muista toimijoista. Draamaleikki kehittää lasten tunteiden ilmaisua. Draamaleikki antaa kokemuksia omien ajatusten ja mielipiteiden esittämisestä eri rooleissa sekä omana itsenään. (Toivanen 2007, 30–31.)

Draama syntyy siitä, että siihen osallistuvat toimijat astuvat kuvitteellisessa tilanteessa rooliin, johon sisältyy konflikti tai jännite. Oppiminen tapahtuu toimijan ollessa yhtä aikaa roolissa ja omana itsenään. Draaman tarkoitus perustuu omaan kokemukseen ja kokemuksen käsittelyyn. Kokemus saattaa tuottaa oivalluksia omasta itsestä tai ympäristöstä. Draama on samaan aikaan yksilökeskeistä- ja sosiaalista toimintaa, jossa tärkeintä on toimijan vaikuttaminen itse tapahtumien kulkuun. Draamallisessa toiminnassa lapsi joutuu tarkastelemaan hyvää ja pahaa sekä oikeaa ja väärää olemalla itse toimijana tilanteessa. Tämä kehittää lapsen eettistä ja moraalista ajattelua. (Vilen ym. 2002, 274–278.)

Draaman ja sen eri menetelmien avulla voidaan tehdä asioita näkyväksi. Ilmaisullisilla menetelmillä kuvataan kokemuksia, tutustutaan tunteisiin, rakennetaan identiteettiä sekä yhteisöllisyyttä. Asian saadessa draamallisen, sanallisen tai kuvallisen muodon, antaa se mahdollisuuden aiheesta keskusteluun ja tarinoiden syntymiseen. Prosessi voi olla voimaannuttava ja itsetuntoa- sekä tuntemusta rikastava kokemus. (Ranne, Sankari, Rouhiainen-Valo & Ruusunen 2005, 56.)

4.4 Taide- ja kulttuurilähtöiset menetelmät

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on tutustuttaa lapsia eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön. Tärkeää on tukea lapsen kuvallista, sanallista ja kehollista ilmaisua. Taiteellisen ilmaisun menetelmät tarjoavat lapsille keinoja tunteiden, luovan ajattelun ja havaintojen näkyväksi tekemiseen. Ilmaisullisten menetelmien käytössä keskeistä on kokeileminen ja tutkiminen. (Opetushallitus 2016, 41–42.) Taidelähtöisten menetelmien avulla aistit ja mieli saadaan liikkeeseen. Taidelähtöiset menetelmät herätelevät kokemuksia ja tunteita. Kyky ilmaista tunteita nähdäänkin selkeästi suojaavana tekijänä lapselle. Taiteellisen toiminnan, kuten kuvataiteen, musiikin tai tanssin avulla lapsi saa sopivan etäisyyden ja suojan ilmaisulle. (THL 2015.) Taidekasvatuksen tavoitteena on antaa välineitä itsensä ilmaisuun ja kokemusten sekä elämysten vastaanottamiseen. (Hakkola, Laitinen & Ovaska-Airasmaa 1991, 8).

Lapsia tulee rohkaista sanalliseen ja keholliseen ilmaisuun, käyttäen apuna esimerkiksi tanssia, leikkiä tai draamaa. Harjoitusten ja leikin tavoitteena on antaa lapsille mahdollisuus monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemukseen sekä ilmaisuun ja viestintään. Kuvallisen ilmaisun menetelmillä lapsilla on mahdollisuus saada elämyksiä ja kokemuksia taiteen äärellä. Erilaisten kuvailmaisumenetelmien avulla lapset pääsevät harjoittelemaan kuvallista ajatteluaan, havainnointiaan ja kuvien tulkintaa. Kasvattaja auttaa lapsia tulkitsemaan ja kertomaan ajatuksiaan sekä käymään kuvien herättämiä tunteita läpi. (Opetushallitus 2016, 41–43.)

5 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia yhteistyöpäiväkotimme lastentarhanopettajien toteuttamaa tunnekasvatusta 2–5-vuotiaille lapsille. Tutkimme päiväkodin tunnekasvatusta, miten sitä toteutetaan ja millaisia menetelmiä siihen käytetään. Tavoitteenamme on selvittää lastentarhanopettajien ajatuksia päiväkodin tunnekasvatuksesta ja sen kehittämiskohdista.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- Millaista tunnekasvatusta päiväkodissa on?
- Millaisissa ryhmissä ja oppimisympäristöissä tunnekasvatus toteutuu päiväkodissa?
- Millaisia tunnekasvatusmenetelmiä päiväkodissa on?
- Millaisia ajatuksia lastentarhanopettajilla on päiväkodin tunnekasvatuksen kehittamisestä?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on tutkittavan ilmiön kuvaaminen, ymmärtäminen ja tulkinnan antaminen, minkä kautta tähdätään ilmiön syvälliseen ymmärtämiseen. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään saamaan yhdestä havaintoyksiköstä mahdollisimman paljon irti, eli tapausta käsitellään perusteellisesti syvyysuunnassa. Saatua tutkimustulosta ei voida yleistää, sillä se pätee vain tutkimuskohteen osalta. Laadullisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita merkityksistä, eli miten ihmiset kokevat ja näkevät tutkittavan kohteen. Laadullisessa tutkimuksessa tutkija menee tutkittavan ilmiön pariin ja tutkimus sekä haastattelut tehdään oikeassa kontekstissa. (Kananen 2014, 18–19.) Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa keskeisiä tutkimusmetodeja ovat havainnoiminen, tekstianalyysi, haastattelu ja litterointi (Metsämuuronen 2000, 13–14).

Opinnäytetyömme lähti käyntiin, kun otimme yhteyttä Helsingin varhaiskasvatusvirastoon loppuvuodesta 2016. Kerroimme olevamme kiinnostuneita tekemään opinnäytetyötä tunnekasvatuksesta. Meihin otti yhteyttä eräs helsinkiläinen päiväkotijärjestäjä, joka oli kiinnostunut tunnekasvatuksesta ja innostui ehdotuksestamme tehdä opinnäytetyö tästä aiheesta. Tapasimme 2016 joulukuussa yhden ryhmän lastentarhanopettajan ja lähdimme suunnittelemaan työtämme. Toteutimme tutkimuksen aineistonkeruun yhteistyöpäiväkodissämme maaliskuussa 2017.

6.1 Kohderyhmä ja tutkimusympäristö

Opinnäytetyön tutkimuksen kohderyhmänä olivat erään helsinkiläisen päivähoitoyksikön lastentarhanopettajat. Rajasimme haastattelut koskemaan nimenomaan lastentarhanopettajia, sillä halusimme saada vahvistusta omaan ammatilliseen kasvuun sekä tuoda esille pedagogista näkökulmaa. Valintaamme vaikutti myös uudet Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016), jotka korostavat lastentarhanopettajan pedagogista vastuuta sekä pedagogiikan merkitystä

(Opetushallitus 2016, 17). Tunnekasvatuksen suunnittelu, toteuttaminen ja arviointi ovat lastentarhanopettajan vastuulla.

Yhteistyöpäiväkodissämme on noin 130 lasta, iältään 1–6-vuotiaita. Lapsiryhmät on jaettu neljään kylään, ja jokainen kylä pitää sisällään kaksi lapsiryhmää. Tässä päiväkodissa varhaiskasvatuksen parissa työskentelee johtaja, seitsemän lastentarhanopettajaa, 13 lastenhoitajaa, erityisavustaja, kolme päiväkotiapulaista sekä kiertävä erityislastentarhanopettaja. Päiväkodin toiminnan tavoitteena on vahvistaa lasten osallisuutta kuuntelemalla lasten mielipiteitä, mielenkiinnon kohteita ja huomioimalla lasten tarpeet. Tärkeimpiä arvoja heillä ovat yhteisöllisyys, vuorovaikutus, lapsuuden arvostaminen ja leikin merkitys. Yhteistyöpäiväkodissämme korostetaan aikuisen vastuuta huomioida toimiva vuorovaikutuksen toteutuminen. Tunnetaitojen opettamisessa he painottavat aikuisen roolin tärkeyttä. Aikuinen auttaa lasta käsittelemään ja nimeämään tunteitaan tunnekuvien avulla. Aikuisen aito läsnäolo ja lapsen arvostava kohtaaminen tukevat lapsen sosiaalista sekä emotionaalista kehitystä. Sosiaalisessa kanssakäymisessä saadut myönteiset kokemukset houkuttelevat lasta vuorovaikutukseen toisten lasten kanssa ja antavat lapselle hyväksynnän tunteen. Lapsella on oikeus kokea erilaisia tunteita, hyväksyntää, kiintymystä ja luottamusta itseensä sekä toisiin. (Yhteistyöpäiväkodin varhaiskasvatussuunnitelma 2007, 8,16.)

Tutkimukseemme haastateltaviksi valikoitui viisi lastentarhanopettajaa, jotka työskentelivät 2–5-vuotiaiden lasten ryhmissä. Yhteistyöpäiväkotimme teki päätöksen siitä, ketkä lastentarhanopettajista osallistui tutkimukseemme. Rajasimme lasten iän 2–5-vuotiaisiin opinnäytetyössämme, koska saimme haastateltavat tämän ikäisten ryhmistä. Yhteistyöpäiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmassa ei ole mainintaa tunnekasvatuksen toteuttamisesta, joten tunnekasvatukselle ei ole luotu erillistä suunnitelmaa. Kuitenkin lastentarhanopettajien haastatteluista kävi ilmi, että tunnekasvatus on päivittäin päiväkodin arjessa tapahtuvaa toimintaa. Halusimme myös havainnoida tunnekasvatuksessa käytettäviä menetelmiä osallistumalla lastentarhanopettajien pitämiin tunnekasvatustuokioihin. Havainnointien kautta saimme konkreettisen kuvan tuokioilla järjestettävästä toiminnasta sekä tunnekasvatuksessa käytettävistä menetelmistä.

6.2 Tutkimusmenetelmät

Valitsimme puolistrukturoidun teemahaastattelun tiedonkeruumenetelmäksi, sillä kyseisessä menetelmässä valitaan ennalta haastattelun teemat sekä asiakokonaisuudet, mutta ei määritellä tarkasti kysymysten muotoa tai esittämisjärjestyttä, kuten strukturoidussa haastattelussa (Metsämuuronen 2000, 41–42). Valitsemamme teemat ja asiakokonaisuudet näkyvät haastattelukysymyksissämme (LIITE 1). Haastattelumme teemat mahdollistivat lisäkysymyksien esittämisen. Halusimme käyttää myös havainnointia tiedon keräämisessä, sillä näin saimme konkreettista kuvaa tutkittavasta asiasta.

Varhaiskasvatuksessa kasvattajan on tärkeää oppia ymmärtämään lasta ja tämän tarpeita. Lapsi ilmaisee itseään muun muassa näyttämällä tunteita, puhumalla, liikkumalla ja vuorovaikutuksella ympäristön kanssa. Lapsen toiminnan havainnoimisella voidaan seurata vuorovaikutustaitoja, kuten kontaktia muihin lapsiin tai toimimista erilaisissa tilanteissa. Havainnointi edellyttää läsnäoloa ja tilanteeseen keskittymistä sekä asioiden tarkastelua. Havainnoinnissa on tärkeää, että aikuisella on käsitys siitä, mitä havainnoidaan ja otetaan huomioon kaikki tilanteeseen vaikuttavat asiat. (Aaltonen, Lehtinen, Leppänen, Peltonen, Tarvo, Tuunainen & Viherä-Toivonen 2008, 44.)

Toteutimme havainnoinnit tarkkailevana havainnointina. Havainnointi on vuorovaikutustilanteen tutkimista ja tutkimuskohteen ymmärtämistä. Käyttämämme tarkkaileva havainnointi tarkoittaa kohteen ulkopuolista havainnointia, jossa tutkija itse ei osallistu tutkimuskohteen toimintaan, vaan asettuu tutkimuskohteeseen nähden ulkopuoliseksi tarkkailijaksi. Tällainen havainnointi sopii sellaisiin olosuhteisiin, joissa tilanteet ovat ennakoimattomia tai nopeasti muuttuvia. (Vilkkä 2006, 43–45.) Havainnointia tapahtuu varhaiskasvatuksessa paljon toimintatuokioiden aikana, koska aikuisten järjestämällä tuokioilla on tietyt tavoitteet, joiden toteutumista voidaan arvioida. Lasten toimintatuokioiden havainnoinnissa monesti valitaan etukäteen aihe, johon kiinnitetään huomiota ja siten havainnoija pystyy keskittymään kyseisen aiheen tarkkaan arviointiin. Havainnoijan on hyvä irrottautua itse hoitotehtävistä havainnoinnin ajaksi, koska silloin pystyy täysin

keskittyä havainnointiin. Toimintatuokioita havainnoidessa on tärkeää ottaa huomioon lasten tunneilmaisut. Lapsen tunteet vaikuttavat siihen, kiinnostuuko hän toiminnasta sekä siihen, kuinka hyvin lapsi suoriutuu toiminnan aikana. (Koivunen & Lehtinen 2015, 48–51.) Havainnoinnista saatu tieto voi auttaa kasvattajaa suunnittelemaan ja järjestämään kulloisellekin lapsiryhmälle mielekästä toimintaa.

6.3 Aineiston kerääminen

Laadullisen tutkimuksen aineisto kerättiin lastentarhanopettajien puolistrukturoitujen teemahaastattelujen ja tunnekasvatustuokioiden havainnointien avulla. Haastattelimme viittä lastentarhanopettajaa päiväkodin tunnekasvatukseen liittyen ja havainnoimme heidän pitämiään tunnekasvatustuokioita. Ennen haastatteluja teimme koehaastatteluja keskenämme, koska halusimme varmistaa haastatteluiden sujuvuuden. Testasimme äänityksen toimivuutta ja kävimme haastattelukysymyksiä läpi (LIITE 1). Lähetimme lastentarhanopettajille (LIITE 2) ja lasten huoltajille (LIITE 3) saatekirjeet tulevasta tutkimuksesta. Haastattelut ja havainnoinnit tapahtuivat maaliskuussa 2017 neljänä peräkkäisenä arkipäivänä. Havainnoimme aamulla ensin tunnekasvatustuokioita ja sen jälkeen haastattelimme lastentarhanopettajia. Neljä haastattelemistamme lastentarhanopettajista työskenteli 2–5-vuotiaiden lasten ryhmässä ja yksi haastattelemistamme 1–3-vuotiaiden kanssa.

Tutkimusaineiston keruu tapahtui työpareittain, koska koimme, että kolmen ihmisen läsnäolo haastatteluissa sekä havainnoinneissa olisi voinut olla häiritsevää. Oli tärkeää, että jokainen opinnäytetyön tekijä pääsi havainnoimaan tunnekasvatusta ja haastattelemaan lastentarhanopettajia. Yksi haastatteluista toteutettiin kahden lastentarhanopettajan yhteishaastatteluna ja muut haastattelut olivat yksilöhaastatteluita. Tunnekasvatustuokiot järjestettiin neljänä erillisenä kertana, joista yksi kerta oli kahden opettajan ohjaama.

Havainnoimme tutkimuspäiväkodissa lapsiryhmille järjestettyjä tunnekasvatustuokioita. Tunnekasvatustuokioissa tarkastelimme oppimisympäristöjä, käytettyjä

materiaaleja sekä lastentarhanopettajien käyttämiä pedagogisia menetelmiä. Kiinnitimme huomioita siihen, miten lasten mielenkiinto säilyi ja miten lastentarhanopettaja ohjasi lapsiryhmää. Pyrimme myös huomioimaan sen, miten lastentarhanopettaja osallisti lapsia toimintaan, kuinka sensitiivinen hän oli ja miten hän käsitteli tunnekasvatuksen teemoja. Jokaisen havainnointikerran aikana kirjoitimme muistiinpanoja havainnointilomakkeisiin (LIITE 4). Havainnointien aikana ja niiden jälkeen pohdimme yhdessä, mitkä asiat onnistuivat tuokiolla ja mitä asioita voisi kehittää jatkossa.

Haastatteluun oli valikoitunut neljä teemaa liittyen päivähoidon tunnekasvatukseen ja lastentarhanopettajaan tunnekasvattajana (LIITE 1). Näiden teemojen alle olimme valmistelleet haastattelua ohjaavia kysymyksiä ja etenimme näiden kysymyksien mukaan, mutta kysyimme myös tarkentavia kysymyksiä haastateltavilta. Haastattelumenetelmämme mahdollisti sen, että pystyimme keskustelemaan laajasti tunnekasvatuksesta ja haastattelun aikana heräsi lisäkysymyksiä. Haastattelun tavoitteena oli pyrkiä ymmärtämään ja saamaan käsitys tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä sekä avaamaan aihetta teemojen avulla. (Kananen 2014, 72). Haastattelujen kestot vaihtelivat 15-35 minuutin välillä. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin.

6.4 Aineiston analyysi

Laadullisen tutkimuksen aineisto koottiin yhteen ja litteroitiin tekstimuotoon. Kananen (2014) kertoo, että tekstiä tulee tarkastella tutkimusongelman ja tutkimuskysymysten näkökulmasta. Aineistosta haetaan vastauksia tutkimuskysymyksiin ja niiden pohjalta lähdetään etsimään tekstikokonaisuuksia tutkittavasta ilmiöstä. (Kananen 2014, 99–100.) Haastatteluaineisto analysoitiin laadullisella sisällön analyysillä, joka tarkoittaa koko aineiston läpikäymistä ja tutkijan kiinnostukseen liittyvien sisältöjen erottelua. Merkityt asiat eli koodaukset kerätään yhteen ja luokitellaan tai teemoitellaan ne sekä kirjoitetaan niistä yhteenveto. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 91–92.)

Lastentarhanopettajien haastattelujen ja tunnetuokioiden havainnointien tutkimusaineisto koodattiin. Koodaus tarkoittaa aineiston luokitteluvaihetta, eli katsotaan mitkä koodit muodostavat oman ryhmänsä. Ennen kuin aineiston analyysiin voidaan ryhtyä, tulee litteroidusta aineistosta tietää mitä etsitään. (Kananen 2014, 103–104.) Aineisto koodattiin vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Huomioimme aineistosta myös haastattelukysymysten ulkopuolelta tulleet keskustelun aiheet ja ajatukset liittyen tutkittavaan teemaan.

Tutkimuksen sisällön erittelyyn käytettiin teemoittelua. Teemahaastattelun teemat muodostavat itsessään jäsennyksen aineistoon. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 93). Nostimme aineistosta esiin alateemoja ja niistä muodostui kolme yläteemaa. Teemat valikoituivat tutkimuskysymysten aiheiden perusteella. Alla esitämme kolmen taulukon avulla sitä, miten muodostimme ala- sekä yläteemat työhömmme.

TAULUKKO 1. Esimerkki pelkistetyn ilmaisun muodostamisesta

Alkuperäisilmaisut

Pelkistetty ilmaisu

<p>..mun mielestä kaikista paras menetelmä on aikuisen läsnäolo.. aikuinen auttaa...halaa...silittää olkapäästä, juttelemalla..</p>	<p>Kasvattajan läsnäolon merkitys</p>
---	---------------------------------------

TAULUKKO 2. Esimerkki alateeman muodostamisesta

Pelkistetyt ilmaisut**Alateema**

<p>Kasvattajan läsnäolon merkitys</p> <p>Kasvattaja tunnistaa yksittäisten lapsen tarpeet</p> <p>Kasvattaja auttaa lasta tunnistamaan ja käsittelemään tunteita</p> <p>Kasvattajan empatia lapsen tunteita kohtaan</p>	<p>Kasvattajan sensitiivisyys</p>
--	-----------------------------------

TAULUKKO 3. Esimerkki yläteeman muodostamisesta

Alateemat**Yläteema**

<p>Kasvattajan sensitiivisyys</p> <p>Osallisuus ja lapsilähtöisyys</p> <p>Kasvatusyhteistyö perheiden kanssa</p>	<p>Vuorovaikutus tunnekasvatuksen näkökulmasta</p>
--	--

7 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää, miten yhteistyöpäiväkodin tunnekasvatus toteutuu ja miten sitä voidaan kehittää. Tutkimustehtävään lähdimme hakemaan vastauksia tutkimuskysymysten perusteella. Tutkimuksen tulokset perustuvat haastatteluista saatuihin tietoihin sekä omiin havaintoihimme tunnekasvatus-tuokioista. Esittelemme lastentarhanopettajien haastatteluista kerättyä tietoa kappaleissa 7.1-7.3, jonka jälkeen kerromme tekemistämme havainnoinneista kappaleessa 7.4 ja viimeisenä kappaleessa 7.5 esittelemme lastentarhanopettajien kehittämisehdotuksia tunnekasvatusta koskien.

Tutkimuksessamme tehdyistä haastatteluista nousi kolme yläteemaa, joista ensimmäinen on vuorovaikutus tunnekasvatuksen näkökulmasta, toinen on tunnekasvatuksen toteutuminen ja kolmas on tunnekasvatuksen menetelmät. Ensimmäisen yläteeman alle kuuluu alateemat kasvattajan sensitiivisyys, osallistaminen ja lapsilähtöisyys sekä kasvatusyhteistyö. Toisen yläteeman alle kuuluu alateemat lapsiryhmän ja yksittäisen lapsen tarpeiden huomioiminen sekä lastentarhanopettajan pedagoginen vastuu. Kolmannen yläteeman alle kuuluu alateemat sadut ja kirjallisuus, draama ja taidelähtöiset menetelmät, musiikki, kehollisuus sekä tunnekuvat.

7.1 Vuorovaikutus tunnekasvatuksen näkökulmasta

Tutkimuksessamme merkittäväksi asiaksi nousi vuorovaikutus, koska haastattelimamme lastentarhanopettajat kokivat vuorovaikutuksen merkittäväksi asiaksi tunnekasvatuksessa. Tunnekasvatuksen kerrottiin näkyvän kaikessa päivittäisessä vuorovaikutuksessa, ja lastentarhanopettajat mainitsivat haastatteluisaan, että hyvä vuorovaikutus suhteessa lapsiin on tärkeää tunnekasvatuksen toteuttamisessa. Vuorovaikutus näkyy heidän mukaansa kaikessa toiminnassa ja etenkin tunteiden käsittelemisessä. Tutkimuksessa lastentarhanopettajat nostivat esille, että tunnekasvatus tapahtuu usein arjen vuorovaikutustilanteissa. Tunteita käsiteltiin lastentarhanopettajien mukaan usein erilaisissa konfliktitilanteissa

koko lapsiryhmän kanssa, jotta lapset oppisivat olemaan vertaistensa kanssa myös vuorovaikutuksessa. Haastateltavat kokivat, että tunnekasvatuksessa tärkeää on aikuisen aito läsnäolo.

Et jos yhtään on semmonen, että ei niinku ole läsnä niissä tilanteissa, ei ole leikkimässä lasten kanssa, ei ole kuuntelemassa, mitä ne lapset keskustelelee keskenään, niin silloin on aika vaikee antaa minkäänlaista tunnekasvatusta.

7.1.1 Kasvattajan sensitiivisyys

Lastentarhanopettajat toivat haastatteluissa esille kasvattajan herkkyuden eli sensitiivisyyden. Heidän mukaansa sensitiivisyyttä tarvitaan lasten tunteiden havaitsemisessa ja ymmärtämisessä. Tunnekasvatuksen kerrottiin olevan aikuisen sensitiivisyyttä vastata lapsen tunteisiin ja taitoa eläytyä lapsen tunne-elämään.

Ja sit ku aikuinen on sensitiivinen ja haluaa ymmärtää lasta ja kuunnella häntä, niin se on se tärkein asia justiinsa täs tunnekasvatuksessa ja se vuorovaikutus ja se, että mitä lapsi haluaa sanoa.

7.1.2 Osallisuus ja lapsilähtöisyys

Oikeestaan se lähtee siitä lapsesta itsestään kaiken kaikkiaan, et jos lähdetään niinku hakemaan se kuinka mä pystyn auttamaan juuri tätä lasta ja juuri tässä tilanteessa.

Lastentarhanopettajat kertoivat suunnittelevansa tunnekasvatusta lasten tarpeiden mukaisesti, ja he mainitsivat oman lapsiryhmän lasten tuntemisen olevan tärkeää. Lastentarhanopettajat korostivat lapsilähtöisyyttä ja lasten osallisuutta tunnekasvatuksen toteuttamisessa. Lapsen kanssa dialogisesti toimimista korostettiin myös, koska siten lastentarhanopettajat kokivat saavansa lapsen äänen kuuluviin. Myös muiden menetelmien, kuten nukketeatterin tai tunnekuvien, avulla saatiin lapsia osallisiksi tunnekasvatukseen.

Toisille lapsille joku tietty asia auttaa siihen hetkeen, mut toisille taas voi olla ettei ollenkaan, et sit pitää yrittää et mitä tän lapsen kaa voidaan tehdä.

7.1.3 Kasvatusyhteistyö perheiden kanssa

Useassa haastattelussa lastentarhanopettajat mainitsivat vanhempien kanssa yhteistyössä toimimisen. Kasvatusyhteistyö on päiväkodin ja kodin välistä vuorovaikutusta ja kommunikointia, jonka tavoitteena on edistää lapsen kasvua ja kehitystä. Tunnekasvatuksen kannalta he kokivat merkittäväksi sen, että vanhempien kanssa käydään keskustelua lapsen perhetilanteesta ja lapsen tarpeista. Haastattelussa nousi esille, että vanhemmat joskus pyytävät lastentarhanopettajia käsittelemään perheessä tapahtuneita asioita esimerkiksi lemmikin kuolemaa tai vanhempien avioeroa lapsen kanssa.

Ettei voi unohtaa vanhempia, et heidän kanssa tulee tietysti juteltua, jos lapsella on ollut paha mieli...on saattanut jo kotona olla jotain tai on väsynyt tai jotain, et sekin on hyvä tietää. Et kyl ne vanhemmatkin on ihan hyvä ottaa tähän juttuun mukaan.

7.2 Tunnekasvatuksen toteutuminen

Lastentarhanopettajat kertoivat tunnekasvatuksen toteutuvan päivittäin erilaisissa arjen tilanteissa. Siirtymätilanteet, ruokailut, pukemiset, leikkihetket ja piirituokiot olivat tilanteita, joissa lasten tunteet näyttäytyvät. Näissä tilanteissa tunnekasvatuksen keinot ovat usein käytössä.

Päivittäistä. Ihan joka hetki. Eli silloin kun se jokin tunne tulee päälle, on se sitten iloisuus surullisuus, ärsytys, ihan mikä tahansa. Sitä sanoitetaan koko ajan. Sanotaan, että sinä olet nyt surullinen kun ystävä löi sinua.

Tunnekasvatus koettiin hyvin tilannesidonnaiseksi, sillä tunteita käsitellään lasten kanssa heti tilanteiden ilmestyttyä eri menetelmiä apuna käyttäen. Useat haastateltavat kertoivat ottavansa lapset mukaan keskustelemaan tunteista. Näin toimitaan esimerkiksi silloin, jos joidenkin lasten välillä on ollut konfliktitilanne tai joku lapsista on kokenut jonkin tunteita herättävän asian.

Et sellanen vertaisoppiminen on tos meidän ryhmässä et yleisesti ottaen mitään ees sellasia pahempia kiukkukohtauksia tai näitä ei mennä selvittämään toiseen paikkaan, vaan ne jutellaan siinä lasten kanssa ja kerrotaan et mistä on kysymys ja autetaan häntä ja tota ni sitten justtiins yritetään päästä siitä tunteesta pois ja autetaan, löydetään niit keinoja.

Haastatteluissa korostui myös kasvattajan esikuvana toimimisen tärkeys. Lapset mallintavat jatkuvasti kasvattajien toimintaa ja oppivat heiltä tunteiden ilmaisukeinoja.

Se on enemmän sitä että opitaan kaikki yhdessä. Meillä kaikilla on samat tunteet ja tuodaan ilmi juuri sitä että aikuinenkin on ja aikuinenki itkee, aikuisellakin on paha mieli ja häntäkin suututtaa ja ärsyttää ja me ei olla mitenkään niinku parempia kun ne pienet lapset.

Jos ajatellaan näihin menetelmiin ja tämmösiin ni kyl se aikuisen malli myös ja tämmönen on tietysti aika iso juttu siinä, et miten sä kohtelet lapsia ja tämmösiä, mitkä pitäis niinku olla ihan selviä juttuja, mut ei ne välttämättä aina sitten ole, mut että mun mielestä sekin on aika tärkeä juttu.

7.2.1 Yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän tarpeiden huomioiminen

Lastentarhanopettajat kertoivat, että tunnekasvatuksen toteutuksessa tulee huomioida jokainen lapsi yksilönä sekä kokonaisuudessaan lapsiryhmän sen hetkiset tarpeet. Kasvattajat mukauttavat tunnekasvatuksen menetelmiä oman lapsiryhmänsä tarpeisiin sopiviksi. Haastateltavat kokivat tärkeäksi myös lasten yksilöllisen huomioimisen tunnekasvatuksessa. Lasten ollessa eri-ikäisiä ja temperamentiltaan erilaisia, kasvattajien tulee soveltaa tunnekasvatuksessa käytettäviä keinoja yksilöllisesti kunkin lapsen kohdalla.

No ajatellaan tällanen vaikka joku tämmönen häiriöherkkä lapsi, ni häntä ei esimerkiksi laiteta samaan tilaan monen lapsen kanssa tai mietitään istumapaikkaa et hänelläki ois ehkä helpompi olla kun se, ettei tuu sitä häiriöö ja ehkä se on arjen tilanteissa miettiä näit asioita. Ja sit tämmönen, et hiljaiset lapset myös saa puheenvuoron.

Lastentarhanopettajien mukaan on tärkeää, että lasten ikätaso huomioidaan käytettävien menetelmien valinnassa. Esimerkiksi draaman ja nukketeatterin kerrottiin olevan hyviä menetelmiä alle kolmevuotiaille lapsille.

No kyllä mä niinku ajattelen, et lapsen temperamentti on kuitenkin se, joka aika paljon niiku määrittelee, että millainen ja että oppii niinku tuntemaan lapsen ja kyllä se ikäkin on sellanen, mikä pitää huomioida aina.

Lastentarhanopettajat kertoivat, että joskus lapset saattavat kohdata toisensa fyysisin keinoin kielitaidon heikkouden vuoksi. Tunnekuvien kerrottiin auttavan heikon kielitaidon omaavia lapsia ymmärtämään omia sekä toisten tunteita. Tunnekuvien avulla lapset pystyvät näyttämään, mitä heidän kokemansa tunteet ovat.

Meilläkin on tilanteita sillä tavalla että lapsi saattaa kohdata sen toisen lapsen hyvin fyysisesti ni sit toinen käsittää sen niin, että ”se lyö mua” ...Hänel ei oo vielä sitä kielitaitoa niin et hän pystyisi, hän ottaa sinuun sen takia, et hän haluaa sinulle jotain sanoa.

7.2.2 Lastentarhanopettajan pedagoginen vastuu

Haastateltavat kokivat lastentarhanopettajan pedagogisen vastuun tärkeänä tunnekasvatuksessa. Lastenhoitajien vastuu tunnekasvatuksen toteuttamisesta nähtiin myös tärkeänä, koska lasten tunteet ovat näkyvissä etenkin perushoitotilanteissa. Lastentarhanopettajat pitivät tunnekasvatusta kokonaisvaltaisena asiana, koska sitä tapahtuu jatkuvasti eri tilanteissa.

Mua itseäni jännittää, että mennäänkö tässä niinkun tavallaan siihen mikä oli 70-luvulla, että on opettaja ja sit on niin sanotut vaan lastenhoitajat...Miten se näkyy opettajan roolissa, kuinka paljon sä pystyt olemaan läsnä siellä, siinä itse varsinaisessa työssä.

7.3 Tunnekasvatuksen menetelmät

Haastatteluissa kerrottiin tunnetaitojen kehittymisen ja tunteiden käsittelyn tukena käytettävien monia menetelmiä, kuten satuja, kirjoja, nukketeatteria, tunnekortteja sekä draamaa. Menetelmiä käytetään lapsiryhmän tarpeiden ja erityispiirteiden mukaan huomioimalla toiminnassa lasten ikätaso ja ryhmän koko. Parhaat menetelmät tunnekasvatuksessa muodostuvat eri menetelmien yhdistelystä ja käyttämällä niitä tilanteen mukaan lapsiryhmän tarpeiden mukaisesti.

Tunnekasvatuksen voi liittää oikeestaan mihin hyvänsä varhaiskasvatuksen osa-alueeseen, mutta se keskustelu ja läsnäoleminen ja tunteiden sanottaminen on ehkä se kaikist tärkein.

Yksi haastateltavista kertoi aikuisen läsnäolon olevan paras menetelmä tunnekasvatuksessa ja sama asia tuli esille myös muista haastatteluista. Tilanteisiin tarttuminen on hyvä tapa osoittaa lapsen nähdyksi ja kuulluksi tuleminen sekä rohkaista lasta siihen, että kaikki tunteet ovat sallittuja.

Päiväkodin 2-5-vuotiaiden lasten ryhmillä ei ole käytössä yhteisesti tunnekasvatuksen tukena tunnetaito-ohjelmaa. Tutkimuksessa kuitenkin selvisi, että osa haastattelemistamme lastentarhanopettajista käyttää aiemmista tunnetaito-ohjelmista omaksuttuja menetelmiä. Lastentarhanopettajat kertoivat soveltavansa näitä menetelmiä oman lapsiryhmänsä tarpeisiin tunnekasvatuksessa. Tällaisia tunnekasvatus-ohjelmia olivat esimerkiksi Tunnemuksu ja Mututoukka- tunnetaito -ohjelmat ja Molli- hyvällä mielellä vai pahalla päällä -materiaali.

7.3.1 Sadut ja kirjallisuus

Tunnekasvatus satujen ja kirjojen avulla nousi selkeästi käytetyimpänä menetelmänä kaikkien haastateltavien kesken. Sadut nähtiin hyvänä tapana 2-5 vuotiailla käsitellä tunteita, sillä sadunomaisuuden avulla lapsi pystyy käsittelemään arkielämässäänkin pinnalla olevia asioita sekä käymään tarinallisuuden kautta tunteita läpi. Kirjallisuuden avulla voidaan käsitellä asioita yhdessä lapsiryhmän kanssa ja samalla se mahdollistaa lasten keskinäisen vertaisoppimisen.

Jos jollain lapsella on vaikka kuollut joku ja tottakai hän voi olla siitä surullinen ja ehkä puhuu tai ei puhu, ni voi ottaa vaikka siihen liittyvän kirjan. Ja sit just toisilta lapsilta saa kyl kans semmosia niinku kokemuksia. No tietysti nuorel lapsel voi olla, et hänel ei ehkä kuolemasta viel oo kokemusta, mut voi olla oma lemmikki vaikka kuollu ni sit siitä keskustelua. Et kyl meil aika paljon tota keskusteluu on ja jonkun kirjan kautta läpi käydään.

Sadut antavat turvallisen mahdollisuuden tunnistaa sekä harjoitella eri tunteita sekä kokeilla miltä jokin tietty tunne voi tuntua. Havainnoimissamme tunnekasvatustuokioissa sadut johdattelivat keskusteluun ja siihen liittyvä toiminta osallisti lapsiryhmää mukaan.

7.3.2 Tunnekuvat

Tunnekuvat olivat käytössä jokaisessa lapsiryhmässä ja ne nähtiin hyvänä, arjessa näkyvänä konkreettisena apuvälineenä. Tunnekuvien tunteina olivat perustunteet kuten muun muassa iloinen, surullinen tai vihainen. Tunnekuvat pyritään pitämään matkassa koko ajan ja niitä käytetään tunteiden tunnistamisen sekä sanoittamisen apuvälineenä. Tunnekuvina lastentarhanopettajat käyttivät piirroskuvia kasvoista (Papunet 2017) ja nallekortteja (Pesäpuu ry i.a). Piirroskuvat kasvoista kuvasivat erilaisia tunnetiloja kuten iloa, surua tai pelkoa (Papunet 2017). Nallekortit kuvaavat myös erilaisia tunnetiloja, mutta niissä hahmoina ovat nallet (Pesäpuu ry i.a).

Et meil on ne tunnekuvat, et ne roikkuu kuvat aina mukana ja kaikkii tukiviittomia käytetään ja paljon.

Kuvien avulla lapsi saa tuetusti ilmaista sen hetkistä tunnettaan. Tunnekuvien käyttö soveltuu erityisesti silloin, jos lapsella ei ole vielä puhetta tai sanoja tunteilmaisun tueksi. Kortit tukevat myös ujompia tai hiljaisempia lapsia näyttämään tunteensa sekä ovat hyvä väline monikielisten lasten kanssa. Kun yhteistä kieltä ei vielä ole, lapsi pystyy kommunikoimaan tunnekuvien avulla ja saa ilmaistua kokemansa tunteen.

7.3.3 Draama ja taidelähtöiset menetelmät

Kuvallinen ilmaisu ja piirtäminen ovat tunnekasvatuksessa käytettyjä taidelähtöisiä menetelmiä, joiden avulla voidaan käydä tunteita läpi. Tällä menetelmällä lapsi pystyy ilmentämään taiteellisin keinoin tunteensa ja käyttämään värejä havainnollistamaan, miten tuntee ja kokee.

Kuvallinen ilmaisu, siinä pystyy paljon väreillä ja tota maalaamalla, piirtämällä myöskin käymään niitä tunteita läpi.

Draama, kuten nukketeatteri ja erilaiset roolileikit ovat käytössä vahvemmin osassa lapsiryhmistä. Esineillä tilanteiden läpikäyminen ja näyttäminen koettiin hyväksi etenkin pienten lasten kanssa, sillä konkreettiset keinot näyttää ja ilmentää tunnetiloja nähtiin toimivaksi tavaksi. Kasvattajan sanottaessa draamallista tilannetta, lapsi pystyy osallistumaan esimerkiksi juuri tunnekorttien avulla ja osoittamaan sekä oppimaan erilaisia tunnetiloja. Draaman keinoja käytetään ilmentämään lapsille, miltä jokin toiminta tai tunne tuntuu. Leikin rooli korostui 2–5-vuotiailla lapsilla ja sen koettiin olevan yksi parhaista paikoista tunnetaitojen opettelussa.

He on mukana niiku suunnittelemassa ja tekemässä.

Draama- ja taidelähtöisissä menetelmissä korostuu lapsen osallisuus. Lasten osallisuuden tuki näkyi kaikissa haastatteluissa ja oli selkeästi päiväkodin toiminnassa vahvasti mukana. Osallisuus näkyi esimerkiksi ryhmäpohdinnoissa, joita käytettiin tilanteiden läpikäymisessä ja draamasta lähteneiden tunteiden käsitelyssä.

7.3.4 Musiikki ja kehollisuus

Musiikin koettiin herättävän paljon tunteita lapsissa ja sitä käytettiin laulun muodossa tunnekasvatustuokioissa. Yhden lastentarhanopettajan tunnekasvatustuokiossa laulettiin samaa laulua, jossa tunnetila vaihtui esimerkiksi iloisesta pelokkaaksi ja käytiin tätä kautta läpi eri tunnetiloja.

Et miten se näkyy kehossa tai miten saa purettua sitä kiukkua ulos.

Kehollisuus näkyi jokaisessa tunnekasvatustuokiossa. Lapset saivat kehollisesti ilmaista eri tunteita, kuten miltä tuntuu, kun on oikein vihainen tai ylpeä ja kertoa mitä omassa kehossa tapahtuu. Yhdessä tuokiossa lastentarhanopettaja osallisti lapsia kertomaan, missä erilaiset tunteet tuntuvat kehossa ja toinen haastoi pohtimaan, miten erilaisissa tunnetiloissa voidaan toimia. Lapset saavat ilmentää tunteita ja lastentarhanopettajat tukevat tunnetilojen tunnistamisessa ja esittämisessä.

7.4 Havainnot tunnekasvatustuokiosta

Tunnekasvatustuokioiden pääasiallisena tarkoituksena oli havainnoida lastentarhanopettajien vuorovaikutusta lasten kanssa sekä havainnoida erilaisia tunnekasvatuksen menetelmien käyttöä. Tunnekasvatusta käytiin läpi erilaisin menetelmin, kuten satujen ja tunnekuvien avulla. Kaikki tunnekasvatustuokioiden alkoivat aamupiirillä, jatkuivat tunnekasvatusteemalla ja kestivät keskimäärin 30 minuuttia. Lastentarhanopettajilla oli käytössään erilaisia tunnekuvia, joissa tunteita ilmennettiin erilaisten piirroskuvien avulla. Useimmissa tunnekuvissa oli piirretyt kasvat, jotka kuvastivat eri tunnetiloja. (Papunet 2017.) Esittelemme kaikki tunnetuokioiden havainnot sekä kehittämisehdotukset taulukoiden muodossa (LIITE 5, 6, 7 & 8).

Taulukko 4 (LIITE 5) osoittaa, että havainnoimme tunnekasvatustuokioiden oppimisympäristöä, ryhmän erityispiirteitä, materiaaleja sekä lastentarhanopettajien toimintaa. Taulukko 4:ssä (LIITE 5) kuvataan ensimmäistä havainnoimaamme tuokiota, johon osallistui kahdeksan lasta 3-5-vuotiaiden ryhmästä. Tuokiolla käytiin läpi ensin aamupiirin asioita ja sen jälkeen siirryttiin keskustelemaan tunteista tunnekuvien sekä musisoinnin avulla. Lastentarhanopettaja huomioi jokaisen lapsen yksilöllisesti ja kaikki saivat osallistua. Lapset ilmaisivat, jos he eivät halunneet osallistua tuokiolla johonkin toimintaan. Lastentarhanopettajan sensitiivisyys näkyi näissä tilanteissa, koska hän kannusti ja auttoi, mutta ei painostanut osal-

listumaan. Lasten omaa tunneilmaisua tuettiin tuokiolla tunnekuvien avulla ja kokeilemalla, miltä eri tunteet tuntuvat kehossa. Oppimisympäristön järjestämisessä oli huomioitu tilan käyttö ja erilaisten materiaalien hyödyntäminen. Lastentarhanopettajan osallistava ja keskusteleva ote antoi lapsille hyvän tilan harjoitella ja sanoittaa tunteita. Olemme esittäneet myös tuokion kehittämiskohtia, joista keskeisimpiä olivat tunnekuvien selkeyttäminen ja tuokioiden keston huomioiminen.

Kaikki tunnekasvatustuokiot pidettiin omissa ryhmätiloissa ja oppimisympäristöt olivat muodostettu toiminnan kannalta tarkoituksenmukaisiksi. Tunnekuvat sekä muut tuokioilla käytössä olleet välineet olivat lasten katseen tasolla ja heidän oli helppo päästä osallistumaan toimintaan. Lastentarhanopettajat käyttivät tunnekuvia havainnollistaakseen tunteita, joita esiintyi tuokioilla. Lastentarhanopettajat olivat valinneet lasten saataville sopivasti virikkeitä ja oppimisvälineitä. Tilat olivat jokaisen ryhmän omiin tarpeisiinsa sopivat ja niissä oli huomioitu muun muassa lasten ikä sekä mielenkiinnon kohteet. Tavaroille oli sovittu omat paikkansa ja tämä osaltaan vaikutti ympäristön sekä tilojen selkeyteen.

7.5 Tunnekasvatuksen kehittäminen lastentarhanopettajien näkökulmasta

Lastentarhanopettajat mainitsivat olevansa myönteisiä tunnekasvatuksen kehittämistä kohtaan. Muun muassa tunnekasvatuksen yhtenäistämistä päiväkodissa oli haastatteluissa puhetta. Haastateltavat olivat erimielisiä siitä tarvitsisiko tunnekasvatukselle päiväkodin tasolla yhtenäistämistä. Osa näki yhtenäistämisen hyvänä ideana, koska se antaisi valmiit rakenteet tunnekasvatuksen toteuttamiselle ja mahdollisuuden poimia sieltä omaan lapsiryhmään sopivat menetelmät. Yhteistyöpäiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmassa ei mainittu käsitteenä tunnekasvatusta eli tunnekasvatukselle ei ole luotu erillistä suunnitelmaa.

No just se et olis joku semmonen paketti mitä sä voisit ehkä niinkun oman tyylin mukaan käyttää ja et tota olis se aika suunnitella ja toteuttaa.. Se on sellanen mikä tuntuu, miten se on niin vaikeeta.. en mä tiedä...Tuntuu et sitä on vaa semmonen et tos ryhmäs kyl koko ajan kiinni.

Puolestaan osa haastateltavista ei nähnyt suoranaista tarvetta tunnekasvatuksen yhtenäistämiseksi päiväkodissaan, koska he eivät halunneet joutua toteuttamaan tunnekasvatusta ennalta määritellyn mallin mukaan. Varauksella suhtautuneet lastentarhanopettajat olivat huolissaan lapsilähtöisyyden toteutumisesta, jos käytössä olisi valmis tunnekasvatusohjelma, jota kaikkien tulisi noudattaa. He kuitenkin kannattivat ideaa, jossa tarjolla olisi valmiita menetelmiä ja jokainen saisi valita itse lapsiryhmälleen sopivimmat tavat toteuttaa tunnekasvatusta.

Mä koen sen niin, että jos kaikesta tulee äärimmäisen et nyt me tehdään vauvasta kuusvuotias, niinku samojen raamien sisälle, niin mä en usko et se palvelee silloin lapsia tai perheitä et kyl mä koen sen niin että pitää olla vapaus tehdä sitä työtä.. Mun mielestä pitää antaa vapaat kädet, ei voi niinkun kahlita johonkin tietyn raamin sisään.

Suunnitteluajan löytäminen nousi osassa haastatteluissa haasteeksi tunnekasvatuksen kehittämisessä. Koulutuksiin osallistuminen nähtiin hieman haasteellisena, koska se vie aikaa lapsiryhmässä olemisesta. Uusien menetelmien käyttöönotto vaatii aikaa perehtymiseen ja suunnitteluun. Haastatteluissa tulokset olivat keskenään ristiriidassa joltain osin. Tunnekasvatuksen kerrottiin olevan arkeen ja tilanteisiin sidonnainen asia, jota ei niin paljon suunnitella. Kaksi lastentarhanopettajaa kuitenkin toivoivat enemmän suunnittelu-aikaa tunnekasvatuksen toteuttamiseen.

Kuvia on aina helppo tehdä ja saada mut ajan käyttäminen niidenkin tekemiseen on tosi haasteellista. Eli kyllä niinkun vaatis paljon enemmän semmosta niinkun vielä ihan semmosta aikaa että saatas tehtyä ihan järjestelmällisesti jotain juttuja.

Yksi haastateltava mainitsi myös, että kaipaisi enemmän lastenhoitajan osallistumista lapsen kaikkiin tunnetiloihin ja niissä myötäelämistä.

Mä huomaan että semmonen niinkun tunteiden sanoittaminen on enemmän niin kuin se mun rooli ehkä tässä ryhmässä, että mä toivoisin enemmän sitä myös meidän lastenhoitajalta, että hän enemmän niin kuin sanottaisi ja eläisi sitä tunnetta sen lapsen kanssa.

8 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

8.1 Tunnekasvatus päiväkodin arjessa

Tutkimuksen tulosten yhteenvetona voidaan sanoa, että tunnekasvatus nähdään tärkeänä ja isona osana yhteistyöpäiväkodin varhaiskasvattajien työnkuvaa. Tutkimuksessa korostui tunnekasvatuksen olevan päivittäistä, arjen tilanteissa tapahtuvaa tunteiden tunnistamista ja nimeämistä sekä tunteiden läpikäymistä yhdessä lapsen kanssa. Lasten tunnetaidot vahvistuvat, kun heidän kanssaan opetellaan tunnistamaan, tiedostamaan ja nimeämään tunteita. (Opetushallitus 2016, 23). Vertaisoppiminen lasten välillä oli myös tehokas keino tunnistaa, sanoittaa ja opetella eri tunneilmaisuja tukien samalla lapsen kasvua aktiiviseksi toimijaksi.

Tunnekasvatuksen menetelmänä sadut näyttäytyivät käytetyimpänä menetelmänä tunnekuvien ohella. Myös kehollisuutta käytettiin havainnollistamaan erilaisia tuntemuksia ja tunteita. Lastentarhanopettajien läsnäolo ja tunteisiin eläytyminen lasten kanssa nousivat haastatteluissa tärkeiksi asioiksi. Päivähoidon ja kodin välisen vuorovaikutuksen sekä kasvatusyhteistyön tärkeys oli merkittävää. Kasvatusyhteistyö on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvattajilta aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Varhaiskasvattajien ja lapsen huoltajien välinen yhteistyö on tärkeää lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin turvaamiseksi. (Opetushallitus 2016, 33.) Lapsen elämäntilanteesta voi jäädä päivähoidossa jotain tärkeää huomioimatta, jos päivähoidon ja kodin välistä kommunikaatiota ei ole. Näihin tilanteisiin voitiin kiinnittää huomiota ja käsitellä niitä tunnekasvatuksen menetelmien avulla.

8.2 Tunnekasvatuksen suunnittelu, toteutus ja arviointi

Yhteistyöpäiväkodissa tunnetaitoja harjoitellaan ja käydään läpi arjen eri tilanteissa, jolloin tarve tunnekasvatukselle nousee esiin. Toiminnan suunnittelussa oli huomioitu aina kunkin lapsiryhmän tarpeet ja käytetyt menetelmät oli valittu tarpeiden pohjalta. Lasten tarpeet, kiinnostuksen kohteet ja jo saavutetut tiedot

ja taidot ovat pedagogisen toiminnan suunnittelun perusta (Opetushallitus 2016, 37). Lastentarhanopettajien haastatteluissa ei ilmennyt, että tunnekasvatusta suunniteltaisiin pitkäjänteisesti. Ehdotuksenamme onkin, että tunnekasvatukseen kiinnitettäisiin huomiota aiempaa tarkemmin. Tunnekasvatusta voitaisiin suunnitella, toteuttaa ja arvioida lastentarhanopettajien ja lastenhoitajien kesken yhteistyöpäiväkodissa. Kaikki varhaiskasvattajat osallistuisivat tunnekasvatuksen suunnitteluun ja toteuttamiseen sekä tasaisin väliajoin tunnekasvatuksen toteutumisen arviointiin. Tällöin tunnekasvatus tulisi tietoisemmaksi ja näkyvämmäksi toiminnaksi yhteistyöpäiväkodin arjessa. Tutkimukseen osallistuneet lastentarhanopettajat kertoivat, etteivät juurikaan tiedä millaisia tunnekasvatuksen menetelmiä muissa ryhmissä on käytössä. Opinnäytetyö tuo yhteen tietoa eri lastentarhanopettajien käyttämistä menetelmistä ja ajatuksista tunnekasvatuksen kehittämisen suhteen.

8.3 Ehdotuksia tunnekasvatuksen toteuttamiselle

Tekemämme tutkimus todentaa lastentarhanopettajan roolin tärkeyttä tunnekasvatuksessa ja sen kehittämisessä. Päiväkodin arvoissa pidetään tärkeänä vuorovaikutusta ja yhteisöllisyyttä, joten tunnekasvatuksen voidaan sanoa tukevan yhteistyöpäiväkotimme arvopohjaa.

Tulemme esittelemään opinnäytetyön yhteistyöpäiväkodin henkilöstölle loka-kuussa 2017. Esittelemme työn ja työn tulokset Powerpoint -diaesityksellä, johon on liitetty henkilökuntaa osallistavat ja herättelevät kysymykset (LIITE 9). Tavoitteena on saada aikaan keskustelua tutkimuksemme tuloksista ja herättää henkilöstöä ajattelemaan tunnekasvatuksen merkityksen korostamista. Tarkoituksena on saada henkilöstöä kehittämään yhdessä tunnekasvatusta ja miettimään tunnekasvatuksen näkyvyyttä päiväkodin rakenteissa ja toiminnassa.

Yhteistyöpäiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmat tullaan päivittämään syksyn 2017 aikana. Tämän hetkessä yhteistyöpäiväkodin varhaiskasvatussuunnitelmassa ei ole mainittu käsitteenä tunnekasvatusta. Uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet painottavat aiempaa enemmän lasten tunnekasvatusta osana

tavoitteellista ja arvioitavaa varhaiskasvatusta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet nostavat esille laaja-alaisen oppimisen osa-alueena vuorovaikutuksen ja ilmaisun, itsestä huolehtimisen sekä osallistumisen ja vaikuttamisen (Opetushallitus 2016, 22). Tulemme kannustamaan opinnäytetyön esittelytilaisuudessa yhteistyöpäiväkodin varhaiskasvattajia siihen, että päiväkodin uudessa varhaiskasvatussuunnitelmassa näkyisi aiempaa vahvemmin tunnekasvatus. Tunnekasvatuksen merkityksestä ja toteuttamisesta kirjaaminen varhaiskasvatussuunnitelmaan tekee päiväkodin tunnekasvatuksen näkyvämmäksi myös ulospäin.

9 POHDINTA

9.1 Opinnäytetyöprosessi

Opinnäytetyöprosessi eteni tasaisen varmasti ja suunnitelmien mukaisesti. Työelämätahon puolelta ei esitetty toiveita työn valmistumisen ajankohdalle, joten etenimme työn tekemisessä sosionomiopintojen aikataulun puitteissa.

Opinnäytetyön suunnitelmavaiheessa meillä oli useita ideoita, jotka kiinnostivat, mutta työ rajautui lopulta juuri lastentarhanopettajiin ja tunnekasvatukseen. Työn huolellinen ja tarkka rajaaminen auttoi pitämään työn eheänä kokonaisuutena. Yhdellä työn tekijöistä ei ole käytännön kokemusta varhaiskasvatuksesta tai työstä päivähoidossa, kun taas kahdella tekijöistä on työkokemusta varhaiskasvatuksesta. Tämä voi näkyä opinnäytetyössä siten, että varhaiskasvatuksessa työskennelleet ovat pystyneet havainnoimaan asioita eri tavalla verrattuna tekijään, joka ei ole työskennellyt varhaiskasvatuksessa. Eri näkökannat asioihin olivat mielestämme hyödyllisiä, koska ne tuovat esiin asioita, joita ei aikaisemmin olisi osannut ajatella. Tekijöiden osaamisalueet ja vahvuudet näkyvät työssä, tehden siitä moninaisen kokonaisuuden.

Sosionomi (AMK) tutkinnon moninaisuus näkyy työssä siten, että sosionomin osaaminen on monipuolista ja tutkinto antaa edellytykset toimia laaja-alaisesti eri asiakasryhmien kanssa. Sosionomi tukee lasten kanssa työskennellessään lasten kasvua ja kehitystä sekä tekee perheiden kanssa tehtävää työtä, tukien vanhemmuutta sekä arvioimalla asiakkaiden tilanteita ja palvelutarpeita. Tunnetaitojen tärkeyden esille tuominen ja tunnekasvatuksen merkitys varhaislapsuudessa toimii sekä ennaltaehkäisevänä että suojaavana tekijänä lapselle, ajatellen yksilön kehitystä lapsesta kohti aikuisuutta. Tunnetaitojen harjoittamattomuus saattaa näkyä lapsen kehityksessä tai vuorovaikutuksen ongelmina myöhemmin, jolloin voidaan tarvita muita peruspalveluita tai korjaavia palveluja.

Työtä oli tekemässä kolme henkilöä ja työnjako jakautui prosessin aikana hieman vaihdellen, siten että kullakin oli omat vastualueet työstä ja sen etenemisestä.

Jokainen tekijöistä oli kiinnostunut tunnekasvatuksesta ja halusi nähdä vaivaa työn valmistumisen eteen. Kaikki tekijöistä hoitivat omat vastualueensa ja pyrimme tukemaan toisiamme tilanteissa, joissa oli hankalaa nähdä, mihin suuntaan olisi järkevää edetä. Olimme usein samaa mieltä työtämme koskevista valinnoista ja pystyimme keskustelemaan myös niistä asioista, joissa näkemyssemme poikkesivat toisistaan. Jokainen tekijä sai esittää omat mielipiteensä työstä ja sen etenemisestä. Koemme, että opinnäytetyömme teko onnistui hyvin kolmen henkilön voimin.

Meille kaikille tekijöille tutkimuksen tekeminen oli uusi asia ja vaikutti alkuun hankalalta. Joulukuussa 2016 pidetyssä suunnittelupalaverissa kävimme työelämäyhteistyötahon kanssa läpi ajatuksia ja toiveita työn suhteen. Yhteistyö työelämätahon kanssa sujui mutkattomasti ja meillä oli toteutuksen suhteen melko vapaat kädet, siten että työn aiheen viitekehys on tunnekasvatuksessa. Opinnäytetyöprosessin ja suunnittelun edetessä kysyimme aina työelämätahon mielipidettä opinnäytetyöhön liittyvien valintojen sekä päätösten suhteen.

Tutkimuksen toteuttaminen ei kuitenkaan ollut niin hankalaa kuin kuvittelimme, koska heti alussa tekemämme päätökset jäsensivät opinnäytetyön suuntaa ja toteutusta. Valitsimme tekevämme laadullisen tutkimuksen, rajasimme aiheen tarkasti ja saimme opettajilta hyviä neuvoja työssä etenemiseen. Meitä auttoi yhtenäinen näkemys siitä, millainen työmme tulisi olemaan. Opinnäytetyömme teoriaosuuden kokoaminen tapahtui pala palalta ja etsimme siihen laajasti alan kirjallisuutta. Kokonaisuus muodostui suhteellisen helposti, vaikka jouduimme useaan otteeseen vaihtamaan kappaleiden paikkoja sekä rajaamaan ja muokkaamaan tekstiä. Työmme haastavin osuus oli tutkimusaineiston analyysi ja sitä varten perehdyimme laadulliseen sisällönanalyysiin.

9.2 Ammatillinen kasvu

Opinnäytetyön tavoitteena oli vahvistaa kasvuamme sosiaalialan ammattilaisina ja syventää ymmärrystämme tunnetyön merkityksestä. Sosiaalialan kompetenssit osoittavat yhdeksi sosionomi (AMK) osaamisalueeksi asiakastyön osaamisen,

johon sisältyy yksilöiden kasvun ja kehityksen sekä perheiden arjen tukeminen (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit 2016). Sosionomi (AMK) voi työskennellä sosiaalialalla laaja-alaisesti eri asiakasryhmien parissa, mutta varsinkin lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelyssä tunnetaidoista ja lapsen tunne-elämän kehityksestä omaksuttu tietotaito on työssä hyödyllistä. Sosionomi tarvitsee tunnekasvatustaitoja muun muassa perhetyössä, jolloin tuetaan vanhempia esimerkiksi kasvatustyössä lapsen silloisen kehitysvaiheen kanssa. Vuorovaikutuksen ongelmat perheen välillä ja tunne-elämän haasteet ovat yleisiä työskentelykohtia lastensuojelun avo- ja sijaishuollossa. Tällöin sosionomi työskentelee niin lapsen ja vanhempien kanssa sekä yhdessä perheen kanssa. Sosionomin työssä perheiden kanssa työskentely on iso osa työnkuvaa ja lapsen tunne-elämän tunteminen sekä siinä ohjaaminen näyttävät työssä isossa sekä tärkeässä roolissa.

Tärkeä näkökulma oli ammattitaidon syventäminen myös lastentarhanopettajina, koska kaksi tämän työn tekijöistä suorittaa lastentarhanopettajan virkakelpoisuuden sosionomin tutkinnon ohella. Opinnäytetyöprosessi havainnollisti tunnekasvatuksen merkityksen lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa. Tunnetaitojen sekä sosiaalisen kanssakäymisen merkitys lapsen tulevaisuuden kannalta on tärkeää ja siksi koimme tämän aiheen tärkeäksi oman ammatillisen kasvumme näkökulmasta. Lastentarhanopettajien vastuu tunnekasvatuksessa ja kasvatusyhteistyön merkitys päivähoidon sekä kodin välillä korostui läpi opinnäytetyön.

Asiantuntijuuteen liittyy motivaatio kehittää itseään ja kyky oppia uusista kokemuksista. (Vilen ym. 2002, 58). Opinnäytetyön tekeminen haastoi ajattelemaan omaa asiantuntijuutta sekä vastuuta sosionomina ja lastentarhanopettajana. Vastuu lasten ja nuorten ikätasoisesta kasvun sekä kehityksen tukemisesta on merkittävä asia sosionomin ammatissa. Sosionomi (AMK) toimii työssään ihmisten parissa ja tarvitsee sosiaalialan ammattilaisena laaja-alaista osaamista. Tämä opinnäytetyöprosessi tuki sosionomin kompetenssien mukaisten eri osaamisalueiden harjaantumista. (Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit 2016).

Sosionomi kohtaa työssään erilaisissa elämäntilanteissa olevia lapsia, nuoria ja perheitä. Erityisesti lastensuojelutyössä ja lasten parissa tehtävässä työssä sosionomi hyötyy siitä, että hänellä on olemassa ymmärrystä tunnetaidoista sekä tunnetaitojen merkityksestä osana lasten kokonaisvaltaista kehitystä. Näin ollen sosionomilla on emotionaalista osaamista, joka tarkoittaa kykyä hyödyntää työssään tunteisiin liittyviä tietoja ja taitoja (Antila 2015, 26,77).

Lastentarhanopettajalla on lapsuuden, lapsen kasvuprosessin ja varhaispedagogiikan asiantuntijuus. Lastentarhanopettajat tukevat vanhempien kasvatustyötä ja edistävät lapsen ja vanhempien välisen suhteen myönteistä kehittymistä. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on ensisijaisesti edistää lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia ja tärkeä osa laadukasta varhaiskasvatusta ovat osaavat lastentarhanopettajat. Lastentarhanopettajan vastuuta on viime aikoina korostettu varhaiskasvatuksessa ja halusimme korostaa sitä myös omassa opinnäytetyössämme sekä vahvistaa omaa osaamistamme myös tulevana varhaiskasvatuksen ammattilaisina.

9.3 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksessa huomioon otettujen eettisten ratkaisujen tavoitteena on ihmisten kunnioittaminen, oikeanmukaisuuden korostaminen ja tasa-arvoinen vuorovaikutus. Tutkimushankkeeseen tietojaan antavien tulee antaa lupa tutkimuksen tekemiseen sekä näitä henkilöitä tulee tiedottaa työstä ja sen tavoitteista. (Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010, 11,42). Haimme tutkimusluvan Helsingin kaupungilta ja toimimme tutkimusta tehdessämme eettisesti. Ennen tutkimuksen aloittamista kysyimme yhteistyöpäiväkodilta, saako päiväkodin nimi näkyä opinnäytetyössämme. Yhteistyöpäiväkodin toiveesta ja aiheen arkaluontoisuuden vuoksi emme mainitse päiväkodin nimeä tai muita tunnistetietoja opinnäytetyössämme. Halusimme lähettää kirjeet haastatteluista ja tunnekasvatustuokioiden havainnoinneista lastentarhanopettajille (LIITE 2) sekä lasten huoltajille (LIITE 3). Kirjeissä kerroimme, miksi teimme opinnäytetyötä ja pyysimme luvan siihen, saako lapsi osallistua kyseisiin tuokioihin. Koimme tämän tärkeäksi työmme eettisyyden ja luotettavuuden näkökulmasta.

Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna, joten aineiston analyysissä kiinnitimme erityistä huomioita aineiston litterointiin. Tämä varmisti sen, että haastattelussa saamamme tieto siirtyi opinnäytetyöhön sellaisenaan. Haastattelut toteutimme yksilöhaastatteluina, jotta saimme kuulla jokaisen lapsiryhmän lastentarhanopettajien ajatuksia tunnekasvatuksesta ja heidän yksilöllisiä tunnekasvatuksessa käyttämiään keinoja sekä menetelmiä. Haastattelun etuna luotettavuuden kannalta on sen joustavuus. Haastattelussa on mahdollisuus esittää kysymys uudestaan tai selventää kysyttyä siten, että haastateltava ymmärtää kysymyksen samalla tavoin kuin muutkin haastateltavat. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.) Jouduimme joustamaan yhden haastattelun kohdalla ja toteutimme sen siten, että siinä oli mukana kaksi lastentarhanopettajaa. He olivat myös halunneet yhdistää ryhmänsä tunnekasvatustuokion toteutuksessa. Havainnointia teimme kerran jokaisessa lapsiryhmässä ja saimme havainnoida erilaisia tunnekasvatuksen menetelmiä.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin ei ole yksiselitteistä ohjetta. Tutkimusta voidaan lähteä arvioimaan kokonaisuutena, jolloin painopiste on työn johdonmukaisuudessa. Tutkijoiden on myös annettava lukijalle riittävästi tietoa siitä, miten tutkimus on tehty, jotta lukija voi arvioida tutkimuksen tuloksia. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140–141.) Tutkimuksemme kohdalla on merkittävää luotettavuuden kannalta huomioida, että tutkimus on toteutettu yhteistyössä vain yhden päiväkodin kanssa. Tulokset eivät ole siis mitenkään yleispäteviä, koska ne kuvaavat yhden päiväkodin lastentarhanopettajien näkemyksiä tunnekasvatuksesta. Lisäksi huomionarvoista on se, että emme haastatelleet sekä havainnoineet kaikkia päiväkodin lastentarhanopettajia. Tutkimuksen tulokset olisivat myös voineet olla hyvin erilaisia, jos olisimme haastatelleet lastenhoitajia sekä havainnoineet heidän toteuttamaa tunnekasvatusta.

Puolistrukturoitu teemahaastattelu menetelmänä asetti haastateltavat epätasaroiseen asemaan, koska kysymykset olivat hieman erilaisia eri haastattelutilanteissa. Seurasimme haastatteluiden ajan tekemäämme haastattelurunkoa, mutta esitimme tarkentavia kysymyksiä haastattelun kuluessa. Emme kuitenkaan pystyneet kysymään jokaiselta haastateltavalta täysin samoja asioita, koska haastateltavat painottivat haastatteluissaan hieman eri näkökulmia.

Suhtauduimme kriittisesti myös tuokiomuotoiseen toimintaan ja mietimme, oliko tuokiot tehty vain kertaluontoisesti meitä varten. Jälkikäteen pohdimme, olisiko pitänyt havainnoida kokonaisvaltaisemmin ryhmien toimintaa ja seurata esimerkiksi viikon ajan lastentarhanopettajien toimintaa. Tutkimuksessa otanta oli pieni ja tutkimme vain yhden päivähoitoyksikön lastentarhanopettajien toteuttamaa tunnekasvatusta. Tämän vuoksi emme voi tehdä yleistyksiä, vaikka koemme saaneemme laajan käsityksen lastentarhanopettajista tunnekasvattajina. Lastentarhanopettajien eettisten periaatteiden taustalla olevia arvoja ovat ihmisarvo, totuudellisuus, oikeudenmukaisuus ja vapaus. Eettisissä periaatteissa painotetaan lastentarhanopettajan työn keskeisimmän asian olevan lastentarhanopettajan suhde lapsiin sekä lastentarhanopettajan olevan vanhempien kasvatustyön tukija. Lastentarhanopettaja on myös työyhteisönsä pedagoginen asiantuntija. (Lastentarhanopettajaliitto 2005.) Tutkimus osoitti meille näiden eettisten ohjeiden ja arvojen toteutumisen yhteistyöpäiväkodissamme.

Opinnäytetyössä oli kolme tekijää ja jokaisella haastattelu- ja havainnointikerralla paikalla oli kaksi tekijää. Kokoonpano on saattanut vaikuttaa tuloksiin, sillä osalla työn tekijöistä on työkokemusta varhaiskasvatuksesta eli enemmän käytännön tietoa päivähoidosta sekä tunnekasvatuksesta. Täten osa työn tekijöistä on mahdollisesti osannut ottaa huomioon erilaisia asioita kuin taas toinen tekijä. Olemme käyneet tutkimusaineiston sekä havaintomme yhdessä läpi ja sen kautta reflektoineet näkemäämme ja kuulemaamme. Omalta osin kolmen eri henkilön näkemys asiaan voi tuoda aiheeseen monipuolisemman katsannan ja tuo siten laajempaa näkemystä tutkimukseen.

9.4 Jatkotutkimusaiheita

Tutkimuksen toteutuksen myötä meille heräsi erilaisia jatkotutkimusaiheita. Tässä opinnäytetyössä yhteistyökumppanimme ollut päiväkotitoiminta oli monella tavalla edistyksellinen, suhtautui positiivisesti kehittämiseen ja tarkasteli toimintaa pedagogisesti tunnekasvatuksen näkökulmasta. Siksi olisikin mielenkiintoista tutkia useampien päiväkotien tunnekasvatusta ja nähdä, millä tasolla se on muissa

yksiköissä. Varhaiskasvatuksen kentällä päiväkotien välillä on suuriakin eroja esimerkiksi pedagogisessa osaamisessa (Riihonen & Tuukkanen 2013, 77). Tämä päiväkotien välinen alueellinen ero Helsingissä tuli myös esille yhteistyötahomme lastentarhanopettajien kanssa keskusteltaessa.

Lastenhoitajien näkemyksiä tunnekasvatuksen merkityksestä ja toteutuksesta olisi kiinnostavaa kuulla, koska he toimivat lasten kanssa perushoitotilanteissa ja nämä tilanteet aiheuttavat lapsissa monenlaisia tunnereaktioita. Uusien Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kannalta olisi myös mielenkiintoista nähdä, miten lastenhoitajien toimenkuva asettuu tulevaisuudessa. Uusissa perusteissa on muun muassa mainittu, että lastentarhanopettajan tulisi jatkossa tehdä kaikkien lasten henkilökohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmat.

Tutkimuksessamme lähes kaikki lastentarhanopettajat painottivat sitä, että tunnekasvatus toteutuu parhaiten arjen tilanteissa. Mielenkiintoista on siis nähdä vaikuttaako tämä uudistus muun muassa siten, että lastentarhanopettajat ovat vähemmän aikaa läsnä lapsiryhmissä ja lastenhoitajat näkevät sekä vastaanottavat käytännön tasolla lasten erilaiset tunnereaktiot. Lisäksi vaikutukset voivat näkyä myös perheiden kotona lasten tunnekuhuina, jos päiväkodissa lapset eivät saa riittävästi yksilöllistä huomiota tai lastenhoitajilla ei riitä aika lasten tunnereaktioiden selvittelyyn päivän aikana. Kasvatusyhteistyö päiväkodin ja kodin välillä olisi myös kiinnostava aihealue jota lähteä tutkimaan. Aiheen tiimoilta voisi lähteä selvittämään yhteistyön nykytilaa sekä sen mahdollisia kehittämiskohtia.

LÄHTEET

- Aaltonen; Riitta; Lehtinen, Taisto; Leppänen, Kyllikki; Peltonen, Tiina; Tarvo, Marja-Terttu; Tuunainen, Päivi & Viherä-Toivonen, Anne 2008. Havainnointi ja pedagoginen tuki 3-5 –vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Viitattu 12.8.2017. http://www.socca.fi/files/486/Havainnointi_pedagoginen_tuki_varhaiskasvatuksessa_2008.pdf
- Antila, Sanna-Mari 2015. Lastentarhanopettajien käsityksiä emotionaalisesta työstä varhaiskasvatuksen muuttuvissa ympäristöissä. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Pro gradu -tutkielma. Verkkojulkaisuna: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98339/GRADU-1451909277.pdf?sequence=1>
- Barish, Kenneth 2009. Emotion in Child Psychotherapy An Integrative Framework. New York: Oxford University Press. John Wiley & Sons, Inc.
- Cacciatore, Raisa 2008. Kiukkukirja. Aggressiokasvattajan käsikirja – vauvasta kouluikään. Helsinki: Väestöliitto.
- Cacciatore, Raisa; Riihonen, Riikka & Tuukkanen, Karoliina 2013. Ammattilainen lasten tunteiden tulkkina. Teoksessa Minna Oulasmaa & Riikka Riihonen (toim.) Ammattikasvattajan kielletyt tunteet. Helsinki: Väestöliitto, 21–39.
- Cantell, Hannele 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulujen opinnäytetöitä varten. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisu C. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Haapsalo, Tiina; Kirkkopelto, Katri & Repo, Laura 2016. Mun ja sun juttu. Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Helsinki: Lasten Keskus.
- Hakkola, Kirsti; Laitinen; Sirkka & Ovaska-Airasmaa, Mirja 1991. Lasten taidekasvatus. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

- Helenius, Aili; Jäälinoja, Päivi & Sormunen, Helena 2000. Sesam! Avaimia esiopetuksen draamapedagogiikkaan. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Hermanfors, Kaisu & Eskelinen, Mervi 2016. Varhaiskasvatuksen nykytila. Kasvatus 1/2016, 70–75. Joensuu: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Hiitola, Briitta 2000. Parantava leikki. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Jalovaara, Esko 2006. Tunnetaidot tiedon rinnalle kasvatuksessa. Tampere: Pilot-kustannus.
- Järvinen, Kirsi & Mikkola, Petteri 2015. Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Pedatieto Oy.
- Järvinen, Mervi; Laine, Anne & Hellman-Suominen, Kirsi 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.
- Kananen, Jorma 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kanninen, Katri & Sigfrids, Arja 2012. Tunne minut! Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Karila, Kirsti; Kosonen, Tuomas & Järvenkallas, Satu 2017. Varhaiskasvatuksen kehittämisen tiekartta vuosille 2017–2030. Suuntaviivat varhaiskasvatukseen osallistumisasteen nostamiseen sekä päiväkotien henkilöstön osaamisen, henkilöstörakenteen ja koulutuksen kehittämiseen. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 12.8.2017. Verkkojulkaisuna: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80221/okm30.pdf>
- Kataja, Elina 2014. Yhteinen osallisuus varhaiskasvatuksen pedagogiikassa. Teoksessa Johanna Heikka, Elina Fonsén, Janniina Elo & Jonna Leinonen (toim.) Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 56–79.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2000. Tunne itsesi, suomalainen. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.

- Kettukangas, Titta & Härkönen, Ulla 2014. Lasten osallisuus perustoiminnoissa. Teoksessa Johanna Heikka, Elina Fonsén, Janniina Elo & Jonna Leinonen (toim.) Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 96–113.
- Koivunen, Pirjo-Leena & Lehtinen, Taisto 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Juva: Ps-kustannus.
- Kokkonen, Marja 2010. Ihastuttavat, vihastuttavat tunteet. Opi tunteiden säätelyn taito. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lajunen, Kaija; Andell, Minna & Ylenius-Lehtonen, Mirja 2015. Tunne- ja turvataitoja lapsille. Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Helsinki: THL.
- Lastentarhanopettajaliitto 2005. Lastentarhanopettajan ammattietiikka. Helsinki.
- Leinonen, Jonna 2014. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Johanna Heikka, Elina Fonsén, Janniina Elo & Jonna Leinonen (toim.) Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Tampere: Suomen varhaiskasvatus ry, 16–40.
- Marjamäki, Elina; Kosonen, Susanna; Törrönen, Soile & Hannukkala, Marjo 2015. Lapsen mieli. Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura.
- Metsämuuronen, Jari 2000. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja 4. Helsinki: Methelp.
- Mäki, Silja & Arvola, Pirjo 2009. Satu kantaa lasta – Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 1. Helsinki: Duodecim.
- Mäki, Silja & Arvola, Pirjo 2009. Tarina tukee lasta – Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 2. Helsinki: Duodecim.
- Nummenmaa, Lauri 2010. Tunteiden psykologia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Nurmi, Jari-Erik; Ahonen, Timo; Lyytinen, Heikki; Lyytinen, Paula; Pulkkinen, Lea & Ruoppila, Isto 2009. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Opetushallitus 2013 a. Tunteesta tunteeseen. Tunteet – mitä ne ovat? Viitattu 4.12.2016. http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen/tunteet_mita_ne_ovat

- Opetushallitus 2013 b. Tunteesta tunteeseen. Tunnetaitoja oppii harjoittelemalla. Viitattu 4.12.2016. http://www.edu.fi/tunteesta_tunteeseen/tunnetaitoja_oppii_harjoittelemalla
- Opetushallitus 2016. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Määräykset ja ohjeet 2016:17. Viitattu 1.4.2017. Verkkojulkaisuna: http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf
- Paalasmaa, Jarno 2011. Tehokkuutta vai ihmisyyttä? Sydämen sivistystä kasvattava koulu. Teoksessa Timo Jantunen & Eero Ojanen (toim.) Sydämen sivistys kasvatuksen ytimessä. Helsinki: Aurinko kustannus, 11–21.
- Papunet 2017. Materiaalia kommunikoinnin tukemiseen. Tunteet ja tunnetilat. Viitattu 19.5.2017. http://papunet.net/materiaalia/kuva-pankki/luokka/tunteet-ja-tunnetilat?field_stockimage_type_tid%5B%5D=182
- Peltonen, Anne & Kullberg-Piilola, Tarja 2005. Tunnemuksuu. Tunnetaitoja perheille ja kasvattajille. Helsinki: Lasten Keskus.
- Pesäpuu ry i.a. Toiminnalliset välineet. Korttisarjat ja pelit. Nallekortit. Viitattu 19.5.2017. <http://verkkokauppa.pesapuu.fi/product/1/nallekortit>
- Puolimatka, Tapio 2011. Kasvatus, arvot ja tunteet. Helsinki: Suunta-kirjat.
- Riihonen, Riikka & Tuukkanen, Karoliina 2013. Selviytymistä vai varhaiskasvatusta – Mitä on resurssipula päiväkodeissa? Teoksessa Minna Oulasmaa & Riikka Riihonen (toim.) Ammattikasvattajan kielletyt tunteet. Helsinki: Väestöliitto, 64–78.
- Riihonen, Riikka 2013. Ammatilaisen omat tunteet haasteena ja työkaluna. Teoksessa Minna Oulasmaa & Riikka Riihonen (toim.) Ammattikasvattajan kielletyt tunteet. Helsinki: Väestöliitto, 41–46.
- Rotkirch, Anna 2013. Vastaajat ja taustat. Haastavien tunteiden yleisyys ja taustatekijät. Teoksessa Minna Oulasmaa & Riikka Riihonen (toim.) Ammattikasvattajan kielletyt tunteet. Helsinki: Väestöliitto.
- Ruusunen, Tuula 2005. Ilmaisulliset menetelmät – siltoja itseen ja toisiin. Teoksessa Kaarina Ranne, Anne Sankari, Tuula Rouhiainen-Valo & Tuula Ruusunen (toim.). Sosiaalipedagoginen ammatillisuus –

- Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu, 54-61.
- Sinkkonen, Jari 2012. Mitä lapsi tarvitsee hyvään kasvuun. Helsinki: WSOY.
- Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit 2016. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Viitattu 15.4.2017. www.diak.fi/opiskelu/harjoittelu/Documents/Sosionomi_kompetenssit_2016.pdf
- Terveysten ja hyvinvoinninlaitos 2015. Taidelähtöiset menetelmät. Viitattu 9.4.2017. https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tuoksi/menetelmat/taidelahtoiset_menetelmat
- Toivanen, Tapio 2009. Draamakasvatuksen mahdollisuudet varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Inkeri Ruokonen, Sinikka Rusanen & Anna-Leena Välimäki (toim). Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa – iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 2.4.2017. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80314/3ade1cb7-b61e-4c73-b0a8-b0305b3f927b.pdf?sequence=1>
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Tuomi, Jouni ja & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Turja, Leena 2011. Lapset osallisina – kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Varhaiskasvatus tänään. Suomen Varhaiskasvatus ry:n verkkolehti. Viitattu 17.9.2017. <http://ecef.org/wp-content/uploads/2014/03/2011-3-Turja.pdf>
- Turunen, Saija 2016. ”Nyt me tiedetään, että aikuisten kuuluukin leikkiä” – Kasvattajan rooli leikkiä edistävissä ja rajoittavissa tekijöissä. Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 2.10.2017. http://www.socca.fi/files/5859/Nyt_me_tiedetaan_etta_aikuisten_kuuluukin_leikkia_-_Kasvattajan_rooli_leikkia_edistavissa_ja_rajoittavissa_tekijoissa.pdf
- Varhaiskasvatuslaki 2015/580. Viitattu 13.8.2017. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>
- Webster-Stratton, Carolyn 2011. Kuinka edistää lasten sosiaalisia ja emotionaalaisia taitoja. Helsinki: Profami Oy.

- Vienola, Vuokko 2016. Varhaisvuosien eettinen kasvatus. Teoksessa Eeva Hujala & Leena Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 3.painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 164–180.
- Vilen, Marika; Leppämäki, Päivi & Ekström, Leena 2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen. Juva: WS Bookwell Oy.
- Vilka, Hanna 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Virtanen, Mirjam 2015. Kuusi askelta tunnetaitajaksi. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Yhteistyöpäiväkodin varhaiskasvatussuunnitelma 2007.

LIITE 1: Haastattelukysymykset

Haastattelukysymyksiä puolistrukturoituun teemahaastatteluun

Lastentarhanopettajan nimi, lastenhoitajien lukumäärä & lapsiryhmän tiedot: _____

Tunnekasvatus ja sen toteutuminen

1. Miten määrittelet tunnekasvatuksen?
2. Onko tunnekasvatus osa päivittäistä/viikoittaista arkea ryhmässänne? Missä tilanteissa tunnekasvatusta toteutetaan?
3. Onko teillä käytössä tunnetaito-ohjelmaa tunnekasvatuksen tukena? Jos on mikä/ mitkä?

Tunnekasvatuksen menetelmät

4. Millaisia menetelmiä käytätte tunnekasvatuksen toteutuksessa?
5. Mikä/ mitkä menetelmät soveltuvat parhaiten oman lapsiryhmänne tunnekasvatukseen?

Yksilöllisyyden huomioiminen

6. Miten huomioitte lasten yksilölliset tarpeet tunnekasvatuksen suunnittelussa?
7. Miten huomioitte perheen roolin lapsen tunnekasvatuksessa?

Tunnekasvatuksen kehittäminen

8. Mitä kehittämiskohtia näet ryhmänne tunnekasvatuksen suhteen?
9. Suunnitellaanko ja arvioidaanko tunnekasvatusta tarpeeksi?
10. Mikä on lastentarhanopettajan ja lastenhoitajan rooli tunnekasvatuksesta puhuttaessa?

LIITE 2: Saatekirje päiväkodin lastentarhanopettajille

Kirje päiväkodin lastentarhanopettajille!

Olemme Diakonia-ammattikorkeakoulun kolmannen vuoden sosionomi opiskelijoita ja teemme päiväkodissanne opinnäytetyötä tunnekasvatuksesta. Olemme tulossa haastattelemaan teitä 16-17.3 ja 20-21.3 tunnekasvatukseen liittyvistä asioista. Toteutamme haastattelut puolistrukturoidun haastattelun- mallilla ja äänitämme haastattelut. Kiitos yhteistyöstä!

Ystävällisin terveisin,

Enni Sipponen (enni.sipponen@student.diak.fi), Karita Jussila (karita.jussila@student.diak.fi) & Minna Taipale (minna.oksanen@student.diak.fi)

LIITE 3: Saatekirje lasten huoltajille

Hyvä huoltaja!

Olemme kolmannen vuoden sosionomiopiskelijoita Diakonia-ammattikorkeakoulusta ja teemme opinnäytetyötä tunnekasvatuksesta lapsenne päiväkodissa. Tarkoituksenamme on havainnoida tunnekasvatusta ja siihen käytössä olevia menetelmiä. Haluaisimme kysyä saako lapsenne osallistua havainnointikertoihimme? Havainnoimme tunnekasvatusta ja henkilökunnan toimintaa, emme siis arvioi yksittäisten lasten toimintaa.

Lapseni saa () / ei saa () osallistua havainnointikertoihin.

Huoltajan allekirjoitus

Ystävällisin terveisin,

Enni Sipponen (enni.sipponen@student.diak.fi), Karita Jussila (karita.jussila@student.diak.fi) & Minna Taipale (minna.oksanen@student.diak.fi)

LIITE 4: Tunnekasvatuskertojen havainnointilomake

Havainnointilomake tunnekasvatuskerroista

pvm. _____ ryhmä: _____ tunnekasvatuskerran
aihe: _____

Oppimisympäristön järjestäminen:

Ryhmän erityispiirteet (vertaisryhmä, pienryhmä, omahoitajaryhmä.):

Valitut materiaalit & välineet:

Kehittämisiäideoita (jokaisen kerran jälkeen arviointi):

LIITE 5: Taulukko 4. Havainnot 16.3.2017 tunnekasvatustuokiosta

Oppimisympäristö	Ryhmän erityispiirteet	Materiaalit	Lastentarhanopettajan toiminta tuokiolla	Kehittämisehdotuksia
<p>Tuokio oli omassa ryhmätilassa ja lapset istuivat tuoleilla puoli-kaareissa. Lasten katseen tasolla oli erilaisia viirikkeitä, jotka kiinnittivät lasten huomion tuokioon. Oppimisympäristö oli suunniteltu siten, että lasten mielenkiinto säilyi tuokion keston ajan.</p>	<p>3–5-vuotiaiden ryhmästä oli muodostettu 8 lapsen pienryhmä.</p>	<p>Viikkokalenteri, tunnekuvat ja marakassit.</p>	<p>Lastentarhanopettajalla oli keskustelevaltyyli ja hän osallisti lapsia ja toimi lapsilähtöisesti. Hän kannusti lapsia ilmaiseemaan tunteitaan sanallisesti ja kehoollisesti.</p>	<p>Olisiko tuokio voinut kestää vähemmän aikaa? Voisiko tunnekuvat olla selkeämpiä tai värikkämpiä?</p>

LIITE 6: Taulukko 5. Havainnot 17.3.2017 tunnekasvatustuokiosta

Oppimisym- päristö	Ryhmän eri- tyispiirteet	Materiaalit	Lastentar- hanopetta- jan toiminta tuokiolla	Kehittämisen- ehdotuksia
<p>Tuokio oli omassa ryhmätilassa ja lapset istuivat lattialla värikäällä alustoilla. Kaikki toiminta tapahtui lasten katseen tasolla.</p>	<p>1–3- vuotiaiden ryhmästä valittu kaksivuotiaat osallistumaan tuokioon ja lapsia oli kuusi.</p>	<p>Viikkokalenteri, kuvat kaikista paikalla olevista lapsista, satukirja ja tunnekuvat.</p>	<p>Lastentarhanopettaja osallisti lapsia ja toiminta oli suunniteltu lasten kehitystason mukaisesti. Lastentarhanopettaja oli sensitiivinen lasten aloitteita kohtaan. Tukiviittomien ja kuvien käyttö tuki toimintaa pienten ryhmässä.</p>	<p>Voisiko tunnekuvat olla selkeämpiä nuoremmilla lapsilla?</p>

LIITE 7: Taulukko 6. Havainnot 20.3.2017 tunnekasvatustuokiosta

Oppimisympäristö	Ryhmän erityispiirteet	Materiaalit	Lastentarhanopettajan toiminta tuokiolla	Kehittämisehdotuksia
<p>Tuokio oli omassa ryhmätilassa ja lapset istuivat alustojen päällä lattialla. Myöhemmin siirryttiin pöytiin istumaan, johon oli asetettu askartelutarvikkeet.</p>	<p>6 lapsen pienryhmä, joista kaikki olivat 4-vuotiaita. Myöhemmin jakaannuttiin 3 lapsen pienryhmiin askartelemaan.</p>	<p>Nalle-tunnekuvat, paperia, sakset sekä liimaa.</p>	<p>Lastentarhanopettajat sanoittivat tunteita sekä osallistivat lapsia. Lapset saivat kokemuksellisesti ilmentää eri tunteita lastentarhanopettajien tukemana. Lapset pääsivät itse askartelemaan ja jakamaan tunteitaan lastentarhanopettajien kanssa.</p>	<p>Voisiko valita sellaisia tunnekuvia, joissa ilmeet olisivat selkeämpiä?</p>

LIITE 8: Taulukko 7. Havainnot 21.3.2017 tunnekasvatustuokiosta

Oppimisympäristö	Ryhmän erityispiirteet	Materiaalit	Lastentarhanopettajan toiminta tuokiolla	Kehittämisehdotuksia
<p>Tuokio oli omassa ryhmätilassa ja lapset istuivat penkeillä. Lapsille oli asetettu virikkeitä katseen tasolle.</p>	<p>Tuokiossa olivat kaikki ryhmän lapset paikalla eli 12 lasta. Lapset olivat 2–4-vuotiaita.</p>	<p>Hernepussit ja Molli-kirja.</p>	<p>Lastentarhanopettaja eläytyi satuun ja sanoitti kirjassa esiintyneitä tunteita. Kirja oli etenkin 4–vuotiaille kiinnostava. Lastentarhanopettaja puhui esimerkiksi ulkoillessa tapahtuneista asioista ja kävi läpi niistä syntyneitä tunteita.</p>	<p>Voisiko lapsia jakaa pienryhmiin iän mukaan? Voisiko pienemmille lapsille olla lyhyempikestoinen tuokio ja tunnekuvat tukena?</p>

LIITE 9: Kysymyksiä tunnekasvatuksesta ja opinnäytetyön tuloksista päiväkodin henkilökunnalle

Millaisia ajatuksia opinnäytetyömme tulokset herättävät?

Pitäisikö tunnekasvatuksen merkitystä kasvattaa päiväkodissanne?

Haluaisitteko panostaa entistä enemmän tunnekasvatuksen suunnitteluun, toteutukseen sekä arviointiin?

Miten perheiden osallisuutta tunnekasvatuksessa voidaan tukea?

Onko päiväkodin nykyisessä varhaiskasvatussuunnitelmassa mainittu tunnekasvatus?

Onko uusilla varhaiskasvatuksen perusteilla ollut vaikutusta tunnekasvatuksen merkityksen kannalta teidän päiväkodissanne?

Miten näette lastentarhanopettajien ja lastenhoitajien merkityksen tunnekasvatuksen suunnittelussa, toteutuksessa sekä arvioinnissa?